

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей, просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 лютого – 15 травня 2016 р.**

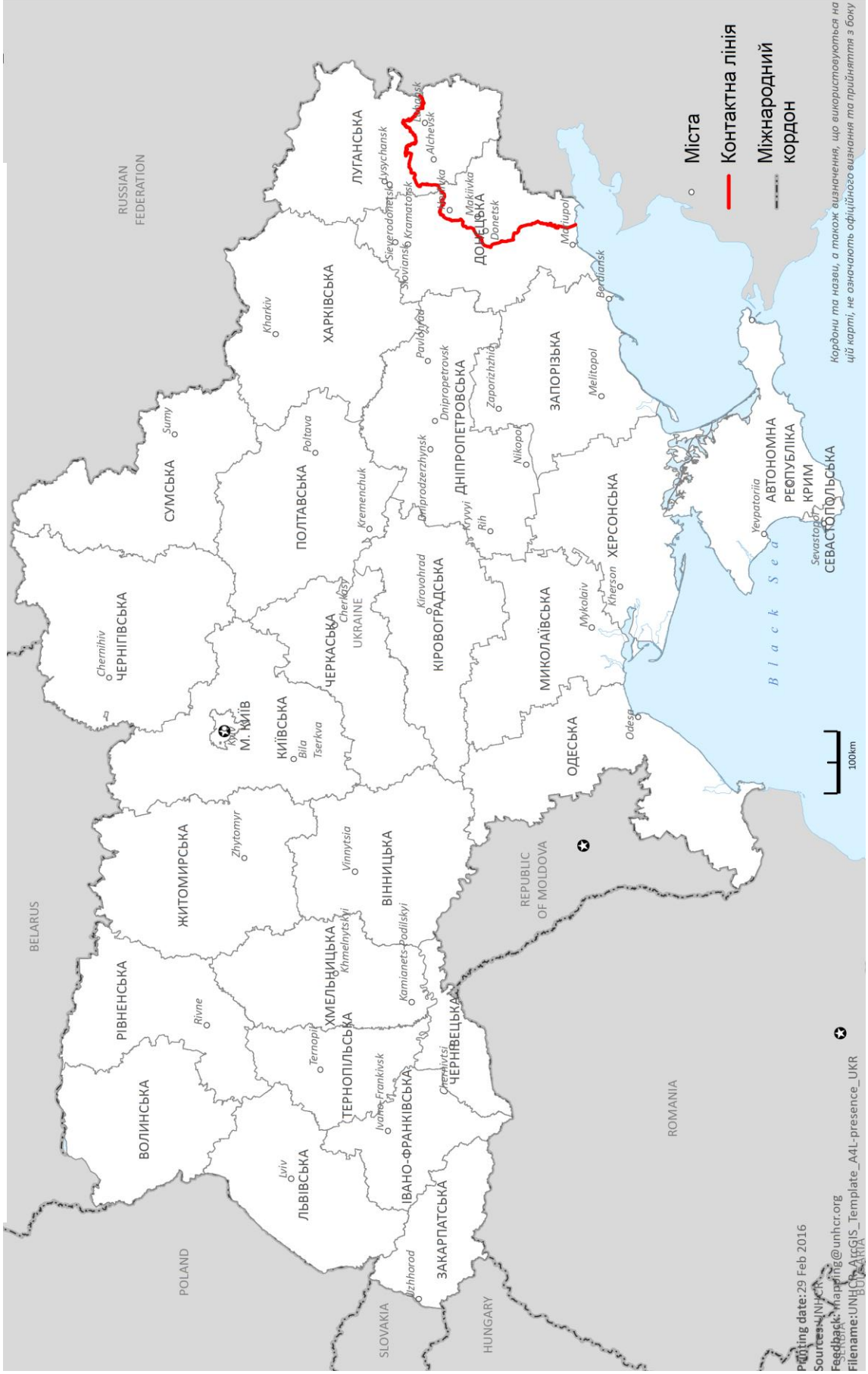
Please recycle

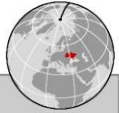
Зміст

	<i>Параграфи</i>	<i>Стор.</i>
I. Резюме	1–10	6
II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість.....	11–52	9
A. Порухення міжнародного гуманітарного права в рамках бойових дій ..	13–22	10
B. Людські жертви	23–25	12
C. Зниклі безвісти та збирання й ідентифікація останків.....	26–28	15
D. Позасудові страти, насильницькі зникнення, незаконні та довільні затримання, катування та жорстоке поводження.....	29–44	15
E. Сексуальне та гендерно-обумовлене насильство.....	45–52	19
III. Відповідальність за порушення прав людини та здійснення правосуддя	53–80	21
A. Відповідальність за порушення прав людини на сході України.....	55–64	22
B. Паралельні структури, що здійснюють правосуддя.....	65–67	24
C. Індивідуальні справи	68–70	25
<i>Надія Савченко</i>	68	25
<i>Неля Штепа</i>	69	26
<i>Олег Калашніков та Олесь Бузина</i>	70	26
D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушеннями громадського порядку	71–80	26
<i>Демонстрації в листопаді 2013 – лютому 2014</i> <i>на Майдані в Києві</i>	71–75	26
<i>Демонстрації в Одесі 2 травня 2014 року</i>	76–80	28
IV. Основоположні свободи	81–126	29
A. Порухення права на свободу пересування	84–90	30
B. Порухення права на свободу релігії та переконання	91–96	31
C. Порухення права на свободу мирних зібрань	97–105	32
D. Порухення права на свободу об'єднань	106–111	35
E. Порухення права на свободу поглядів та їхнє вільне вираження	112–126	36
V. Економічні та соціальні права	127–167	39
A. Право на соціальне забезпечення та соціальний захист	133–143	40
B. Реєстрація актів цивільного стану та доступ до державних послуг	144–148	42
C. Права на житло, землю та власність	149–156	43
D. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я	157–167	45
VI. Зміни у законодавстві та інституційні реформи	168–177	48
A. Ратифікація конвенцій ООН.....	169	48
B. Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у		

	сфері прав людини.....	170–171	48
	С. Кримінальна юстиція.....	172–173	49
	Д. Реєстрація актів цивільного стану.....	174–175	49
	Е. Реформа державної служби.....	176–177	50
VII.	Права людини в Автономній республіці Крим та місті Севастополь.....	178–202	51
	А. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість.....	180–185	51
	В. Права меншин та корінного населення.....	186–188	52
	С. Права на належну правову процедуру і на справедливий судовий розгляд.....	189–190	53
	Д. Порушення права на свободу мирних зібрань.....	191–193	53
	Е. Порушення права на свободу поглядів та їхнє вільне вираження.....	194–196	54
	Ф. Порушення права на свободу пересування.....	197	54
	Г. Передача осіб, позбавлених волі, з Криму.....	198–200	55
	Н. Призов на військову службу.....	201	55
	І. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.....	201	55
VIII.	Висновки і рекомендації.....	203–214	56

Україна

Офіси УВКПЛ ММПЛУ в Україні

Легенда

- Відкриті контрольні пункти в'їзду - виїзду
- Закриті контрольні пункти в'їзду - виїзду
- Поранені цивільні особи**
- 1 - 3
- 4 - 5
- 6 - 12
- Вбиті цивільні особи**
- 1 - 2
- 3 - 4
- "Сіра зона"
- Контактна лінія

Printing date: 27 May 2016
 Sources: OHCHR HRMMU reports
 Feedback: gis.ukraine@sheltercluster.org
 Filename:

Кордони та назви, а також визначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку Організації

I. Резюме

1. Чотирнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹, охоплює період з 16 лютого по 15 травня 2016 року². Крім того, ця доповідь відзначає два роки з початку кризи з правами людини в Україні.

2. З моменту початку конфлікту навесні 2014 року, з притоком³ на схід України вздовж лінії кордону з Російською Федерацією іноземних бойовиків, включаючи громадян Російської Федерації, боєприпаси та важке озброєння, і реакцією Уряду України у рамках «антитерористичної операції», УВКПЛ спостерігає значні порушення та зловживання прав людини. Відсутність безпеки та інтенсивні бойові дії сприяли колапсу верховенства права, що спричинило відсутність реального захисту осіб, які невдоволені присутністю озброєних груп, а також погіршення ситуації з дотриманням прав людини у деяких районах Донецької та Луганської областей. З середини 2014 року УВКПЛ збило свідчення близько 1 500 потерпілих, їхніх родичів та свідків. Ці свідчення показують, що усі сторони відповідальні за порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Ці свідчення у поєднанні із зібраними даними про жертви серед цивільного населення показують, що внаслідок конфлікту саме цивільне населення заплатило найвищу ціну.

3. Із середини квітня 2014 року по 15 травня 2016 року у зоні конфлікту на сході України УВКПЛ зафіксувало 30 903 людські жертви з числа представників збройних сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Із них 9 371 людей загинули, а 21 532 — отримали поранення⁴. Через два роки після початку конфлікту

¹ Діяльність УВКПЛ було розгорнуто в Україні 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини в Україні, представлення відповідних доповідей та внесення рекомендацій Урядові України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Детальнішу інформацію див. у пунктах 7–8 доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 року (Л/НКЄ/27/75).

² Доповідь також містить оновлену інформацію щодо нещодавніх подій у справах, про які доповідалося в попередні звітні періоди.

³ *«Проголошення самопроголошеної «Донецької народної республіки» і самопроголошеної «Луганської народної республіки» не тільки сприяло ескаляції збройного конфлікту в окремих районах Донецької і Луганської областей, але також спричинило приплив бойовиків з-за кордону, що мало істотний вплив на ситуацію з правами людини в Україні. ... Робоча група отримала інформацію, що іноземці брали участь в бойових діях, щоб підтримати всі сторони конфлікту. Ці іноземці приїхали з різних країн, в основному в Європі, і вступили в добровільні батальйони на стороні Уряду і озброєних груп самопроголошеної «Донецької народної республіки» і самопроголошеної «Луганської народної республіки». Згадки про використання найманців усіма сторонами конфлікту вимагають додаткового аналізу делегацією в світлі конкретного визначення найманців в міжнародному праві». Робоча група ООН з питання про використання найманців у ході своєї місії в Україні, 18 березня 2016, Київ, Україна.*

⁴ Це — консервативна оцінка, розрахована УВКПЛ з доступних даних. Загальна кількість постраждалих включає: жертви серед Збройних сил України за даними української влади; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу МН-17; жертви серед цивільного населення на територіях, які контролюються Урядом України, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільних осіб і членів озброєних груп на територіях, які знаходяться під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що надані озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими медичними закладами. Ця інформація є неповною через недоступність даних щодо певних географічних районів та часових проміжків, а також у зв'язку із загальною нестачею інформації, особливо про жертви серед військовослужбовців. Зростання показника чисельності людських жертв між різними звітними періодами не обов'язково означає, що ці жертви з'явилися саме у відповідний період: вони могли статися раніше, але задокументовані були саме у цей звітний період.

ситуація на сході України залишається нестабільною і може або перетворитися на «заморожений конфлікт», що характеризуватиметься затяжною відсутністю безпеки та стабільності; або погіршитися з катастрофічними наслідками для цивільного населення, що проживає на охоплених конфліктом територіях; або ж стати на шлях сталого мирного відновлення шляхом повної реалізації Комплексу заходів по виконанню Мінських угод. Ставки високі, і необхідно забезпечити реагування на випадки порушення прав людини для попередження потенційних подальших порушень через побудову довготривалого стійкого механізму врегулювання кризи.

4. Від початку операції із забезпечення безпеки сотні людей, яких обвинувачено у зв'язках зі озброєними групами, були затримані та обвинувачені відповідно до діючих положень антитерористичних норм. Особи, утримувані українською владою у зв'язку зі збройним конфліктом, піддаються катуванням та жорстокому поводженню, і продовжують стикатися із систематичним порушенням своїх прав на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд. У багатьох випадках кримінальні провадження за звинуваченням у тероризмі очевидно демонструють брак незалежності та неупередженості правосуддя та юридичної професії. Крім того, в ході операції по забезпеченню безпеки і в ході збройного конфлікту українські органи влади часто не дотримуються принципу недискримінації при прийнятті рішень, які виключають або обмежують доступ до основоположних свобод і соціально-економічних прав осіб, які проживають в охоплених конфліктом районах⁵. Уряд застосовує спеціальні правила щодо зони конфлікту, знизивши гарантії захисту прав людини, і відступивши від зобов'язань по ряду міжнародних договорів.

5. Збереження присутності в Донецьку УВКПЛ дозволяє стежити за ситуацією з правами людини на підконтрольній озброєним групам територіях та просувати питання захисту прав людини. Самопроголошена «Донецька народна республіка» та самопроголошена «Луганська народна республіка»⁶ негативно впливають на дотримання прав людини приблизно 2,7 мільйонів осіб, що мешкають на підконтрольних їм територіях. Ними запроваджено самовільну систему нормативно-правової бази, а також створено мережу незаконних місць позбавлення волі, в котрих затриманих піддають катуванням та жорстокому поводженню, а також подавлено прояви інакомислення. Створено «Міністерство державної безпеки» «Донецької народної республіки», яке виконує роль основного органу, відповідального за проведення репресивних обшуків домівок, арештів та затримань. Така модель поведінки є вкрай тривожною, особливо зважаючи на те, що «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» продовжують відмовляти міжнародним організаціям у безперешкодному доступі до місць позбавлення волі. Знаходячись під невідповідним управлінням і будучи виключеними з правової системи, що діє на решті території України, населення територій, контрольованих озброєними групами, позбавлене можливості користуватися мінімальним захистом та основних прав людини та свобод.

6. Конфлікт істотно вплинув на економічно-соціальні права по обидва боки лінії зіткнення. Багато хто залежить від гуманітарної допомоги, надходження якої було значно обмежено рішеннями «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» заборонити доступ більшості гуманітарних організацій до

⁵ Тимчасовий порядок про здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей був розроблений та запроваджений об'єднаним координаційним центром з управління антитерористичною операцією та набув чинності 21 січня 2015 року. Після консультацій з громадянським суспільством до нього було внесено зміни 12 червня 2015 року.

⁶ Далі — «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

підконтрольних їм територій. Особливо це стосується гуманітарних організацій, що надають послуги у сфері захисту. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) щоденно стикається з перешкодами при реалізації своїх соціально-економічних прав у зв'язку з дискримінацією, перешкодами при одержанні платежів та соціальних виплат, та пошуку гідного житла. Кількість випадків пошкодження, мародерства чи незаконного захоплення житла та нерухомого майна цивільного населення зростає, що свідчить про невідкладну потребу запровадження механізму, покликаного задовольнити потреби постраждалих осіб у відшкодуванні втрат, включаючи репарації. Жертви катувань, особливо серед цивільного населення, та сім'ї зниклих безвісти продовжують стикатися з труднощами при одержанні державних медичних та соціальних послуг.

7. Конфлікт також призвів до відсутності обмежень основоположних прав на свободу вираження, об'єднань, мирних зборів та релігії по всій території України. Викликають занепокоєння тенденції по відношенню до основоположних свобод на території, підконтрольній Уряду України, включаючи застосування антитерористичного законодавства для обмеження діяльності осіб, які висловлюють позицію, що відрізняється від позиції органів влади. На підконтрольних озброєним групам територіях відсутність свободи поглядів та їхнє вільне вираження, свободи об'єднань та свободи зібрань викликає сумніви в УВКПЛ щодо здатності провести вільні та чесні вибори в Донецькій та Луганській областях у відповідності до Комплексного пакету заходів для виконання Мінських Угод.

8. Після поширення контролю Російської Федерації на Автономну Республіку Крим і місто Севастополь⁷ 16 березня 2014 р УВКПЛ було відмовлено в доступі на півострів, однак воно продовжує спостерігати за ситуацією з правами людини на півострові з Києва за допомогою широкої мережі контактів та моніторингових візитів до адміністративного кордону, керуючись резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України. Після двох років з моменту розповсюдження Російською Федерацією своєї юрисдикції на Крим ситуація з правами людини на півострові різко погіршилася. Законодавство і громадянство Російської Федерації було примусово нав'язано мешканцям півострова. Ті, хто не визнають такого стану справ, зіткнулися з утисками та дискримінацією в повсякденному житті, зокрема, через обмеження в доступі до безоплатної медичної допомоги та інших соціальних послуг. Лікування осіб, що живуть з ВІЛ та споживачів наркотиків, стало неадекватним. Основоположні свободи зібрань, слова, асоціації, совісті і релігії були обмежені. Положення законодавства щодо протидії екстремізму і тероризму застосовуються для криміналізації ненасильницьких дій і придушення інакомислення, а судова і правоохоронні системи використовуються для пригнічення незгодних. Більшість жертв порушень прав людини – кримські татари та українці, які публічно виступали проти невизнаного «приєднання» Криму до Російської Федерації. З іншого боку, утиски прав людини, вчинені воєнізованими групами, як, наприклад, «Кримська самооборона», залишаються безкарними. Прояви української культури та ідентичності та використання української мови сприймаються з підозрою, не вітаються і іноді забороняються *де-факто* владою.

9. Не відзначається прогрес в розслідуванні подій на Майдані в Києві і пов'язаного з ними насильства⁸. Високопосадовці, на яких лежить відповідальність за

⁷ Надалі «Крим»

⁸ Міжнародна консультативна група, створена за ініціативою генерального секретаря Ради Європи, прокоментувала «щирі зусилля - особливо з боку представників органів прокуратури - щодо дотримання міжнародних вимог, якими має керуватися розслідування». Серед обнадійливих змін група навела приклад

накази і контроль над здійсненням насильства, на даний момент вдається ухилитися від правосуддя. В той час як відмічається певний прогрес у розслідуванні насильства в Одесі 2 травня 2014 р, яке призвело до загибелі 48 осіб, серйозне занепокоєння залишається. Ці справи є показником того, наскільки Україна спроможна притягнути порушників до відповідальності і забезпечити правосуддя для жертв і членів їх сімей.

10. Протягом останніх двох років УВКПЛ конструктивно взаємодіяло з Урядом України і різними його органами. УВКПЛ підтримує їх зусилля щодо виконання міжнародних зобов'язань в сфері прав людини за допомогою обміну інформацією про зафіксовані порушення прав людини, надання рекомендацій про включення міжнародних стандартів прав людини в проекти законодавства і державних програм, посилення національних інститутів, відповідальних за захист і зміцнення прав людини і забезпечення верховенства права, а також рекомендацій щодо Національної стратегії в області прав людини і відповідного Плану дій. УВКПЛ підготувало конкретні рекомендації та співпрацює з відповідними органами влади для аналізу ходу їх виконання. УВКПЛ також взаємодіє з озброєними групами в Донецькій і Луганській областях для адвокації захисту і дотримання прав людини стосовно осіб, які проживають на контрольованих ними територіях, і осіб, які утримуються під вартою, а також для підвищення обізнаності озброєних груп про стандарти міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права. Утиски та порушення, зафіксовані в цій доповіді, свідчать, що, незважаючи на зниження інтенсивності і кількості бойових зіткнень, на даний момент критично важливим для поліпшення загальної ситуації з правами людини в Україні є повне припинення бойових дій і виконання Мінських угод.

II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

«З настанням вечора я зіщулююся і сідаю в коридорі. Починається шум, літають снаряди. Я молюся: Господи, будь ласка, тільки не в дім, тільки не в дім.»

– Мешканка Макіївки

11. З квітня 2004 року внаслідок бойових дій загинуло майже 2 000 цивільних осіб, більшість із яких внаслідок невибіркового обстрілів населених районів артилерійськими системами. Десятки людей були страчені без належного суду, були вбиті або ж загинули внаслідок катувань та жорстокого поводження, перебуваючи під вартою. Сотні людей вважаються зниклими безвісти, причому достеменно невідомо, чи вони утримуються під вартою таємно, чи ж були вбиті, а їхні останки ще належить зібрати та ідентифікувати.

12. Свавільне позбавлення волі набуло безпрецедентних масштабів на територіях, що контролюються озброєними групами; водночас розмах мережі невизначених місць позбавлення волі досі лишається невідомим. Тисячі людей пройшли через такі місця, де вони утримувалися в нелюдських умовах і зазнавали катування і жорстокого поводження без будь-якого доступу зовнішніх спостерігачів. На контрольованих Урядом територіях УВКПЛ продовжує отримувати повідомлення про неофіційні місця тримання під вартою в зоні конфлікту, де пов'язані з

створення Управління спеціальних розслідувань слідчого підрозділу в складі Генеральної прокуратури і більш активну позицію нової Верховної Ради в питанні про поліпшення якості розслідування насильства на Майдані.

конфліктом затримані утримуються без зв'язку із зовнішнім світом та піддаються катуванням і зазнають жорстокого поводження, що всіляко заперечується представниками української влади.

А. Порушення міжнародного гуманітарного права в рамках бойових дій

13. З 16 лютого 2016 року режим припинення вогню на сході України дедалі більше порушується. Сутички в Авдіївці та Ясинуватій (обидва населені пункти розташовані в Донецькій області), які розв'язалися на початку березня 2016 року, тривають і досі, що негативно впливає на майже 35 000 мешканців, які проживають по обидва боки від лінії зіткнення. Спеціальна моніторингова місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі зафіксувала, що від середини квітня частіше стало використовуватися важке озброєння. Присутність танків та зенітних ракет у житлових районах⁹ наражає на небезпеку цивільне населення, та свідчить, що потенційний ризик повторної ескалації бойових дій лишається високим. Чергове «припинення вогню», домовленості про яке було досягнуто наприкінці квітня (напередодні православного Великодня), дещо знизило інтенсивність бойових дій, хоча ситуація залишається нестабільною. Фактично ж збройний конфлікт між силами Уряду України та озброєними групами «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» не припиняється. Це, як і раніше, ставить під загрозу безпеку цивільного населення.

14. Збройні сили України та озброєні групи продовжують закладати міни, зокрема анти піхотні міни, навіть попри зобов'язання України як сторони Конвенції про заборону застосування мін 1997 року¹⁰. За достовірними оцінками, на сході України заміновано досить великі площі, більшість із яких не мають жодних попереджень про потенційні загрози, в тому числі й уздовж доріг та довкола місць проживання цивільного населення. Як наслідок, досить часто цивільне населення гине або отримує тяжкі тілесні ушкодження просто по дорозі додому або в полях. Ці ризики є особливо гострими для мешканців міст та населених пунктів поблизу лінії зіткнення, а також для майже 23 000 осіб, які щодня перетинають лінію зіткнення.

15. Станції фільтрації води та інша базова інфраструктура зазнала пошкоджень від бойових дій унаслідок обстрілів в густонаселених районах проживання цивільного населення, оскільки під час нападів сторони конфлікту не дотримуються жодних заходів для уникнення або попередження знищення об'єктів, які мають критичне значення для виживання цивільного населення¹¹. У Красногорівці (село, що контролюється Урядом) опалення та гаряча вода відсутні протягом двох років після обстрілу газопроводу у 2014 році. Ремонтні роботи не проводяться з причини безперервних бойових дій у прилеглий зоні. На початку травня 2016 року стало відомо, що мешканці певних районів Дебальцевого та околиць Вуглегірська не мають доступу до води через пошкодження водопроводу. Станом на квітень 2016 року мешканці Мар'їнки, які під'єднані до водопровідної станції Петровського району Донецька, потерпали від майже постійних перебоїв з постачанням води. Повідомлялося, що озброєні групи цілеспрямовано обмежують доступ до води для

⁹ Щоденний звіт, Останні новини від Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ в Україні на основі інформації, що надійшла станом на 19:30, 15 січня 2016 року.

¹⁰ Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництво і передачу протипіхотних мін та про їх знищення від 18 вересня 1997 року.

¹¹ Стаття 15 Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 54.

мешканців територій, які контролюються Урядом. Позбавлення людей доступу до безпечної води порушує їхні основоположні права.

16. Збройні сили України та озброєні групи незаконно заволоділи приватним нерухомим майном місцевих мешканців, і використовують його у військових цілях (Див. розділ «Права на житло, землю та власність»). У багатьох випадках такі дії змусили власників чи мешканців залишити свої домівки, а в окремих випадках — і свої громади. 22 квітня 2016 року представники УВКПЛ стали свідками того, як Збройні сили України займають приватні помешкання у Луганському. Місцеві мешканці скаржилися, що їх змушують полишати свої домівки, які були пошкоджені та пограбовані солдатами. Після втручання УВКПЛ солдати звільняли будинки, та за наявною інформацією, просувалися ближче до лінії зіткнення. Люди, що проживають на оспорюваних територіях поблизу лінії зіткнення, найбільше потерпають від військових та є найбільш уразливими до примусу. Домогосподарства, очолювані жінками, перебувають під особливим ризиком втрати будинку для військових потреб, особливо в зонах, прилеглих до лінії зіткнення, в яких практично відсутнє верховенство права та правоохоронні органи. УВКПЛ нагадує про зобов'язання надавати загальний захист цивільному населенню та окремим особам під час військових дій¹².

17. Бойові дії також поставили під ризик медичних працівників, які займаються евакуацією поранених, медичні заклади та журналістів, незважаючи на спеціальний захист, що надається їм міжнародним гуманітарним правом¹³. 16 березня 2016 року співробітниця бригади швидкої допомоги «Луганської народної республіки» була травмована в Калиновому, коли снаряд влучив у її автомобіль, який не мав спеціальних розпізнавальних знаків. За словами «омбудсмена» «Донецької народної республіки», 67 медичних закладів на підконтрольних озброєним групам територіях залишаються пошкодженими внаслідок бойових дій. Крім того, УВКПЛ продовжує отримувати повідомлення про військові захоплення медичних закладів. Єдина поліклініка поблизу Трудівського в Петровському районі й досі використовується озброєними групами¹⁴. Така поведінка порушує обов'язкове до виконання міжнародне гуманітарне право¹⁵.

18. УВКПЛ занепокоєне застосуванням законів про боротьбу з тероризмом та законодавством у сфері безпеки при наданні медичної допомоги хворим та пораненим на підконтрольних озброєним групам територіях. Тимчасовий порядок¹⁶ призвів до затримок постачання гуманітарної допомоги та базових медичних препаратів, у результаті чого цивільне населення, що проживає на підконтрольних озброєним групам територіях, потерпає від постійної нестачі необхідних товарів. Особливо гостро такі обмеження стосуються дітей. Судові рішення також трактують медичну допомогу в якості недопустимого виду підтримки територій, що підконтрольні озброєним групам¹⁷.

¹² Стаття 13 (1) Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 22.

¹³ Стаття 9 Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 28.

¹⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 березня 2016 року.

¹⁵ Стаття 11 Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 22.

¹⁶ Тимчасовий порядок був уведений 21 січня 2015 року. Після консультацій з громадянським суспільством до нього було внесено зміни, які набули чинності з 12 червня 2015 року.

¹⁷ В січні 2015 року суд в Лисичянську (Луганська область), постановив, що постачання медикаментів до лікарні, що знаходиться на території, контрольованій озброєними групами, власником аптеки рівнозначне

19. У зв'язку з регулярними обстрілами на західних околицях Донецька, що перебувають на лінії зіткнення, деякі мешканці й досі постійно користуються бомбосховищами, щодня сплять у вогких і напівзруйнованих підвалах. Протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало людські жертви серед мирного населення внаслідок артилерійських обстрілів та використання стрілецької зброї та легкого озброєння у містах Авдіївка та Мар'їнка і в селах Новоолександрівка, Піски та Водяне (всі у Донецькій області), які перебувають під контролем Уряду. Жертви серед цивільного населення також були зафіксовані у селі Зайцеве (Донецька область), у містах Донецьк, Горлівка та Макіївка, та у селах Комінтернове, Миколаївка, Оленівка і Яковлівка (усі контролюються «Донецькою народною республікою»).

20. 27 квітня 2016 року цивільні мешканці, які очікували переходу на блокпості в селі Оленівка, що знаходиться на шляху між Маріуполем та Донецьком, були обстріляні вночі. Четверо цивільних загинуло, ще вісім зазнали ушкоджень. За аналізом воронки від вибухів, проведеним ОБСЄ, мінометний постріл було здійснено з південно-західного напрямку¹⁸. Це свідчить про відповідальність Збройних сил України. Зазвичай і вдень, і вночі блокпост оточений легковими автомобілями, які чекають на перетин лінії зіткнення; труднощі з перетином виникають унаслідок обмежень, встановлених Тимчасовим порядком¹⁹. Цей приклад є яскравою ілюстрацією впливу обмежень на свободу пересування, внаслідок якого цивільне населення змушене проводити тривалий час під загрозою насильства чи потрапити під обстріл, перебуваючи поблизу лінії зіткнення.

21. Гуманітарна допомога вкрай рідко потрапляє до сіл та міст у «сірій» та «буферній» зонах. За даними Всесвітньої продовольчої програми (ВПП)²⁰, внаслідок дворічного конфлікту на сході України 300 тисяч людей відчувають гостру нестачу продовольства і потребують термінової допомоги. Крім того, найважча ситуація із забезпеченням населення продовольством складається в невідконтрольних уряду України окремих районах Луганської області і в населених пунктах уздовж лінії розмежування. Ситуація ще більше загострюється через те, що майже половина населення, яке проживає по обидва боки лінії зіткнення, зазнало часткової чи повної втрати доходу. Відмова «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» у доступі гуманітарним організаціям та пов'язана з цим відсутність діяльності у сфері захисту в той час, коли цивільне населення на територіях, підконтрольних озброєним групам, потерпає від неймовірних труднощів, грубо порушує міжнародне право прав людини та гуманітарне право²¹.

22. УВКПЛ схвально відзначає зусилля Уряду України включити питання гуманітарного права до програми підготовки військовослужбовців. Зокрема, було проведено 25 навчальних семінарів за підтримки Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

«сприяння членам терористичної організації» шляхом «створення умов для медичного догляду членів кримінальної організації». Лисичанський міський суд, 19 січня 2015 року, № 415/4328/14-к (Доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42468935>)

¹⁸ Терміновий звіт Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні: Обстріли в Оленівці, 28 квітня 2016

¹⁹ Інтерв'ю ММІПЛУ, 27 квітня 2016 року.

²⁰ Всесвітня продовольча програма, Внаслідок конфлікту на сході України 1,5 мільйони людей опинилися на межі голоду, 4 квітня 2016 року (доступно за посиланням: <https://www.wfp.org/news/news-release/conflict-eastern-ukraine-leaves-15-million-people-hungry>)

²¹ Стаття 18 Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 55.

С. Людські жертви

23. Загалом за період із середини квітня 2014 року по 15 травня 2016 року у зоні конфлікту на сході України УВКПЛ зафіксувало 30 903 людські жертви з числа представників збройних сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Із них 9 371 осіб було вбито, а 21 532 — поранено²².

24. Загальна тенденція відносного зниження чисельності жертв серед цивільного населення, яка спостерігається, відколи 1 вересня 2015 року було запроваджено режим припинення вогню, збереглася. Протягом звітнього періоду середньомісячна кількість жертв серед цивільного населення лишалася найнижчою з початку конфлікту в середині квітня 2014 року. За період із 16 лютого 2016 року по 15 травня 2016 року УВКПЛ зафіксувало 113 жертв серед цивільного населення через збройний конфлікт на сході України: убито 14 осіб (три жінки, десять чоловіків та одна доросла особа невідомої статі) та поранено 99 осіб (24 жінки, 57 чоловіків, сім дорослих осіб невідомої статі; шість дівчат, четверо хлопців та одна дитина невідомої статі).

25. Порівняно з попереднім звітним періодом, частка жертв серед цивільного населення внаслідок обстрілів зросла: убито 5 осіб (три жінки та два чоловіки) та поранено 41 особу (14 жінок, 19 чоловіків, п'ять дорослих осіб невідомої статі; двоє хлопців та одна дитина невідомої статі). Вибухонебезпечні пережитки війни (ВПВ) та саморобні вибухові пристрої (СВП), як і раніше, лишаються однією з основних причин жертв серед цивільного населення: вісім смертей (одна жінка, шість чоловіків та одна доросла особа невідомої статі) та 47 поранень (сім жінок, 30 чоловіків та двоє дорослих невідомої статі; шість дівчат та двоє хлопців). 10 жертв були спричинені дією стрілецької зброї та легкого озброєння: один чоловік загинув, три жінки та шість чоловіків поранено. Двоє дорослих осіб зазнали поранень від невстановленої вогнепальної зброї.

²² Це – консервативна оцінка, виведена ММПЛУ з доступних даних. Загальна кількість постраждалих включає: жертви серед Збройних сил України за даними української влади; 298 пасажирів рейсу МН-17; жертви серед цивільного населення на територіях, які контролюються Урядом України, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільних осіб і членів озброєних груп на територіях, які знаходяться під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що надані озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими медичними закладами. Ця інформація є неповною через недоступність даних щодо певних географічних районів та часових проміжків, а також у зв'язку із загальною нестачею інформації, особливо про жертви серед військовослужбовців. Зростання показника кількості людських жертв між різними звітними періодами не обов'язково означає, що відповідні жертви з'явилися саме у відповідний період: вони могли статися раніше, але задокументовані були саме у цей звітний період.

С. Зниклі безвісти та збирання й ідентифікація останків

26. Станом на 1 квітня 2016 року Національною поліцією України було відкрито 3 687 кримінальних проваджень за фактом зникнення людей безвісти у Донецькій та Луганській областях від початку операції з гарантування безпеки. Крім того, було розпочато 2 755 кримінальних проваджень за фактом незаконного позбавлення волі або викрадення. Місцезнаходження більшості зниклих чи викрадених осіб було встановлено; однак і досі сотні людей лишаються зниклими безвісти або імовірно утримуються незаконно озброєними групами або українською владою.

27. З 1 квітня 2014 року на територіях, що контролюються Урядом, було виявлено 1 351 неідентифікованих тіл. Станом на 1 квітня 2015 року 523 з цих тіл було ідентифіковано, а 828 лишалися не ідентифікованими. Озброєні групи публічно заявляли про численні не ідентифіковані тіла в моргах та поховані в безіменних могилах на підконтрольних їм територіях. На початку квітня 2016 року десятки тіл українських військових та членів озброєних груп були зібрані на територіях, що контролюються Урядом, та на територіях, підконтрольних озброєним групам. І досі лишається багато тіл загиблих солдатів та членів озброєних груп, які не були зібрані. У «Донецькій народній республіці» щонайменше 430 сімей розшукують своїх зниклих рідичів.

28. Проект Закону «Про попередження зникнення людей та сприяння в розшуку безвісно зниклих осіб» було розроблено за сприяння Міністерства юстиції України. Він знаменує важливий крок у напрямку активізації відповідних національних процедур та виконання зобов'язань згідно міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права²³. Однак, Проект потребує доопрацювання, зокрема, в частині створення централізованого органу чи установи, яка б займалася зниклими безвісти особами.

D. Позасудові страти, насильницькі зникнення, незаконні та довільні затримання, катування та жорстоке поводження

29. Насильницькі зникнення, довільні затримання, катування та жорстоке поводження лишаються укоріненою практикою. Хоча нові випадки, задокументовані УВКПЛ, переважно виходять за часові межі цього звітнього періоду, УВКПЛ переконане, що це свідчить про прихований характер цих явищ та що жертви й свідки повідомляють про такі випадки не одразу. Тож навряд чи можна говорити про будь-які позитивні зрушення у поведінці основних учасників. Складно говорити про припинення насильницьких зникнень, адже винуватці всіляко приховують інформацію про долю та місцезнаходження зниклих осіб²⁴.

Українські правоохоронні органи, збройні сили та служба безпеки

30. УВКПЛ отримало повідомлення про насильницькі зникнення, довільні затримання і тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, катування та жорстоке поводження, скоєні працівниками українських правоохоронних органів. З них понад 20 випадків — це свавільне затримання та жорстоке поводження²⁵. УВКПЛ передає підкріплену фактами інформацію відповідним органам влади та очікує від них розслідування повідомлених випадків. Багато з жертв таких випадків зверталися до УВКПЛ з проханням справедливого розслідування пережитих страждань. До належного розслідування та притягнення до відповідальності винних, ці жертви мають повні права на доступ до правосуддя та механізмів правового захисту порушених прав.

31. Більшість випадків, задокументованих протягом звітнього періоду, відбулися у зоні конфлікту. Тоді як винуватцями більшості випадків 2014 року та початку 2015 року були добровольчі батальйони (часто у співпраці з Службою безпеки України (СБУ)), то випадки кінця 2015 року та початку 2016 року переважно пов'язані з СБУ. Більшість таких випадків стосується тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом у неофіційних місцях затримання, де постійно практикують катування та

²³ Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 117.

²⁴ Стаття 17(1) Міжнародної конвенції ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.

²⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 24 березня 2016 року, Інтерв'ю ММПЛУ, 25 лютого 2016 року, Інтерв'ю ММПЛУ, 24 березня 2016 року, Інтерв'ю ММПЛУ, 18 березня 2016 року.

жорстоке поводження як методи отримання зізнань, інформації, залякування чи навіть покарання жертв. СБУ продовжує заперечувати практику тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом і навіть сам факт існування неофіційних місць затримання. Так само СБУ не надає жодної інформації про місцезнаходження та долю окремих зниклих осіб. Офіційні посадовці СБУ продовжують вважати задокументовані УВКПЛ факти «безпідставними інсинуаціями» кримінальних елементів, що намагаються видати себе за жертв.

32. 20 лютого 2016 року мешканця Маріуполя перевели до Донецька у рамках одночасного обміну затриманими особами. З березня 2015 року він утримувався в Харківському управлінні СБУ без зв'язку із зовнішнім світом. Його було затримано в Маріуполі 28 січня 2015 року, після чого його тримали в незаконному місці утримання. За його словами, там його неодноразово катували, в тому числі й електричним струмом, троє чоловіків, які вимагали від нього упізнання трьох прихильників «Донецької народної республіки» в Маріуполі. 8 лютого 2015 року його було обвинувачено у тероризмі згідно зі статтею 258 Кримінального кодексу. Наступного дня за рішенням суду його було доставлено до Маріупольського СІЗО. 12 березня 2015 року його було звільнено з-під тримання під вартою, і поміщено під домашній арешт. Під час виходу з будівлі суду його було затримано СБУ та перевезено до Харківського управління СБУ. На момент його прибуття там утримувалося 72 особи. Згодом, 20 лютого 2016 року, було звільнено 17 з них.

33. Станом на березень 2016 року УВКПЛ були відомі імена 15 чоловіків та однієї жінки, які зникли у Харківському управлінні СБУ. 20 квітня Офісом Омбудсмена України було проведено позапланову інспекцію, в результаті якої в Харківському управлінні СБУ не було виявлено жодних незаконно утримуваних осіб. Через кілька днів УВКПЛ з надійних джерел стало відомо, що 20 квітня затриманим особам сказали зібрати їхні речі, та на 24 години перевезли їх в інше місце.

34. 18 лютого 2016 року у селі Жованка (Донецька область), що розташоване у так званій сірій зоні, зникла жінка, котра пішла перевірити свій будинок. Місцеві Збройні сили України повідомили сусідам жінки, що її забрали до лікарні на лікування. 22 лютого з'явилось відео, на якому жінка зізнається, що вона є інформатором озброєних груп.²⁶ Це дозволяє припустити, що її затримали та утримували під вартою поки місцеві збройні сили приховували її долю та місцезнаходження протягом чотирьох днів.

Озброєні групи

35. УВКПЛ зафіксувало нові заяви про вбивства, викрадення, довільне затримання, катування та жорстоке поводження з боку озброєних груп. Ці твердження найчастіше стосуються інцидентів, що трапилися не під час звітного періоду. Деякі жертви не повідомляли про них, поки не виїхали з районів, підконтрольних озброєним групам. В інших випадках родичі осіб, яких позбавили волі чи іншим чином залякують озброєні групи, попросили, щоб інформація про їхні справи залишилася конфіденційною, побоюючись відплати.

36. Попри численні запити до «органів влади» «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» надати представникам УВКПЛ доступ до місць позбавлення волі на підконтрольних їм територіях, такого доступу надано не було. Усі ці фактори істотно обмежують можливості УВКПЛ щодо збору даних про порушення прав людини на територіях, підконтрольних «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці». УВКПЛ лишається глибоко

²⁶ Інтерв'ю ММППУ, 25 лютого 2016 року.

занепокоєним становищем осіб, позбавлених волі озброєними групами, через відсутність належної правової процедури та механізмів відшкодування, а також через відмову в доступі зовнішнім спостерігачам. Одержана УВКПЛ інформація свідчить про незадовільні умови утримання, про факти довільного затримання та тримання без зв'язку із зовнішнім світом, катування і жорстоке поводження.

37. Одна жінка повідомила УВКПЛ, що 16 липня 2014 року її син був затриманий на блокпості «Старий міст» у місті Станиця Луганська (Луганська область), що контролювалося «Луганською народною республікою». Згодом їй повідомили, що його та ще одного чоловіка було позбавлено волі «мобільною групою» «Луганської народної республіки». 17 липня їй подзвонив чоловік, який повідомив їй, що його утримували з її сином у будинку, що розташований приблизно за 10 хвилин руху від блокпосту «Старий міст». Станом на момент написання цієї доповіді, місцезнаходження чоловіка лишається невідомим²⁷.

38. 10 серпня 2015 року військовослужбовця Збройних сил України було захоплено чотирма членами так званого батальйону «Восток» «Донецької народної республіки» поблизу села Верхньоторецьке (Донецька область). Вони натягнули на його голову пластиковий пакет, зв'язали йому руки та відвезли до приватного будинку. Потім його прив'язали до дерева, били, погрожували та катували електричним струмом 220 вольт. Він неодноразово втрачав свідомість. Після трьох годин катувань десятьма невідомими чоловіками у масках і камуфляжній формі з емблемою «Донецької народної республіки», було проведено допит. Жодної медичної допомоги йому не надавалося. Потім його було перевезено на військову базу у центрі Макіївки. У жовтні 2015 року його забрали у спортзал, імовірно у школі, неподалік від військової бази у Макіївці, та помістили в камеру з двома місцевими цивільними і двома членами озброєних груп. Протягом місяця його перевезли до підвалу в офісному центрі в Макіївці, де утримували до передачі на територію, що контролюється Урядом, у рамках одночасного звільнення затриманих осіб 20 лютого 2016 року²⁸. УВКПЛ задокументовано низку випадків позбавлення волі людей озброєними групами під час перетину лінії зіткнення. Наприклад, 14 лютого 2016 року чоловіка було позбавлено волі під час переходу через лінію зіткнення у Станиці Луганській на блокпості «Луганської народної республіки». Станом на 12 травня його рідні не мали жодної інформації про причини його затримання та про місце утримання.

39. 5 березня 2016 року під час поїздки до Донецька через блокпости Зайцеве/Майорськ зник безвісти чоловік, який перейшов лінію зіткнення через блокпости, підконтрольні Уряду. За наявною інформацією, його позбавили волі на блокпосту «Донецької народної республіки» та імовірно передали до управління «міністерства державної безпеки» у Макіївці. Його місцезнаходження і досі лишається невідомим. До початку конфлікту чоловік працював у Донецькому державному університеті управління. Він був відомий своїми проукраїнськими поглядами, які висловлював на початку 2014 року. У 2014 він переїхав до Києва з міркувань безпеки та розпочав працювати в Національному університеті.²⁹

40. УВКПЛ продовжує одержувати повідомлення про порушення прав людини, що мають місце у колоніях суворого режиму на території, підконтрольній «Донецькій народній республіці». Наприклад, УВКПЛ було опитано чоловіка, якого було засуджено до довічного позбавлення волі ще до початку конфлікту, який

²⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 березня 2016 року.

²⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 березня 2016 року

²⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 березня 2016 року.

спершу відбував покарання у колонії суворого режиму № 52 в місті Єнакієве (Донецька область), яке наразі перебуває під контролем озброєних груп. У лютому 2015 року кількох подібних в'язнів у Єнакієвому піддавали імітації страти за їхню виразну проукраїнську позицію. За повідомленнями, імітацію страти здійснював перший заступник директора колонії. Кількох в'язнів примушували стояти на коліна на «площі» перед адміністративною будівлею. Після короткої промови про «правильні політичні погляди» перший заступник директора кілька разів стріляв трохи вище голів в'язнів³⁰. Чотири колишні в'язні колонії суворого режиму № 52 повідомили УВКПЛ про інцидент за участі двох в'язнів у травні 2015 року, яких протягом трьох днів били кілька разів із залученням місцевої «поліції», щоб «вони засвоїли урок».³¹

41. Інший чоловік, засуджений до довічного позбавлення волі ще до початку конфлікту, який спершу відбував покарання у колонії суворого режиму № 52 і якого потім було переведено на територію, що перебуває під контролем Уряду, повідомив УВКПЛ, що у січні-лютому 2015 року він став очевидцем смерті одного з в'язнів. Його співкамерник страждав від захворювання нирок, і йому відмовляли в лікуванні, а згодом перевели до камери з хворими на туберкульоз. За день до смерті його ноги сильно набрякли. Голова медичної служби проігнорував погіршення стану його здоров'я.³²

42. УВКПЛ вітає зусилля Офісу Омбудсмана, спрямовані на пошук шляхів передачі в'язнів, засуджених до початку конфлікту, на територію, що контролюється Україною, аби забезпечити в'язням можливість для спілкування і зустрічі з їхніми сім'ями.

Звільнення осіб, позбавлених волі

43. Протягом звітнього періоду жодного прогресу в питанні звільнення «заручників і незаконно утримуваних осіб» за принципом «всіх на всіх», передбаченим Мінськими угодами, досягнуто не було. Проте низка одночасних звільнень усе ж мала місце, наприклад, обмін трьох в обмін на шість осіб 20 лютого 2016 року. УВКПЛ продовжує закликати до звільнення всіх затриманих за принципом «всіх на всіх» на найвищому рівні, чи то з представниками озброєних груп, Урядом чи посередниками.

44. Урядові співрозмовники повідомили УВКПЛ, що ситуацію з порушенням прав людини погіршує відсутність нормативно-правової бази для одночасних звільнень затриманих. Процес звільнення відбувається без дотримання відповідного законодавства, і безпосередньо пов'язаний із триманням без зв'язку із зовнішнім світом та насильницьким зникненням, що тільки сприяє поширенню поведінки, яка є рівносильною захопленню заручників. Крім того, роль СБУ в координації одночасних звільнень додатково підживляє принцип незалежності судової системи.

³⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 20 лютого 2016 року.

³¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 20 лютого 2016 року.

³² Інтерв'ю ММПЛУ, 7 березня 2016 року.

Е. Сексуальне насильство та насильство за ознакою статі

«Вони запросили до будинку нотаріуса. Мені запропонували підписати документи про передачу всього мого нерухомого майна. Спершу я відмовився, але тоді начальник терористів, якого називали «Васильович», сказав, що приведе сюди мою дружину і дочку; чеченці звалтують їх обох просто переді мною. Звісно, що я погодився віддати їм усе, що вони хотіли, тільки б вони не чіпали моїх дівчат.»

- Чоловік, затриманий озброєними групами в Донецькій області у 2014 році

«Вони запитали, чи я народжувала. Коли я відповіла, що вже тричі, вони сказали, що це значить я зможу переносити біль. Тоді вони почали бити мене в голову, але зверху і по боках. Вони не били мене в обличчя. Також вони били мене в груди та по ногах. Вони били мене кулаками та якимось тяжким та плоским предметом.»

- Жінка, затримана поліцією на території, що контролюється Урядом, в Донецькій області у 2015 році.

45. Докладна інформація про інциденти сексуального та гендерно-обумовленого насильства вкрай обмежена, адже її складно перевірити. З огляду на відсутність верховенства права та порядку на охоплених конфліктом територіях, а також оскільки правоохоронні служби не мають достатніх ресурсів розслідувати подібні справи, жертви рідко звертаються за допомогою. Жоден із випадків, задокументований УВКПЛ, не проходив судово-медичної експертизи. Як результат, вцілілі жертви не відчують потреби звертатися за захистом до поліції, коли постраждали від сексуального та гендерно-обумовленого насильства постійно стикаються з бездіяльністю державної влади чи озброєних груп, що здійснюють контроль над певною територією. Брак служб для вцілілих по обидва боки лінії зіткнення викликає глибоке занепокоєння, а міжнародні гуманітарні організації, що спеціалізуються на наданні подібних послуг, не мають права здійснювати свою діяльність на територіях, підконтрольних озброєним групам.

46. Крім того, дані про сексуальне та гендерно-обумовленого насильство носять надзвичайно сегментований характер переважно через те, що жінки та чоловіки не воліють розповідати про звалтування та інші форми сексуального насильства через страх розправи чи суспільний осуд, пов'язаний зі звалтуванням. Описані далі випадки були зареєстровані протягом звітного періоду, хоча й мали місце у 2014 та 2015 роках. Від початку конфлікту минуло вже два роки, і схоже, що постраждали від сексуального та гендерно-обумовленого насильства нарешті наважилися говорити про пережите під час затримань на ранніх етапах конфлікту.

47. Протягом звітного періоду УВКПЛ продовжувало збирати дані про випадки сексуального та гендерно-обумовленого насильства у зоні конфлікту³³. Тоді як певні

³³ «Сексуальне насильство у зв'язку з конфліктом» означає інциденти або моделі сексуального насильства, серед яких звалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства подібної тяжкості по відношенню до жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, що включає тактику війни або інструменти політичного залякування. Подібні інциденти або моделі зазвичай виникають у конфліктних чи постконфліктних умовах або інших ситуаціях неспокою (напр., політичної боротьби). Вони також мають прямий і непрямий зв'язок з конфліктом чи власне з політичною боротьбою, тобто тимчасовий, географічний та причинно-наслідковий зв'язок. Інші випадки гендерно-обумовленого насильства, які не пов'язані з конфліктом, не входять до предмету дослідження цього документа.

випадки можна розглядати як загальне беззаконня, все ж більшість повідомлень стосуються зґвалтування та інших форм сексуального насильства, які використовувалися як один із методів жорстокого поводження та катування в контексті свавільного чи незаконного затримання як до жінок, так і до чоловіків. Також слід відзначити, що загроза сексуального насильства, нанесення ушкоджень чи спричинення смерті родичам жінок, як і їх тримання під вартою, часто використовувалися для погроз затриманим чоловікам при спробах отримати від них зізнання, відмову від прав власності на майно або вчинення інших дій за вимогою злочинців як єдиної умови їхньої безпеки чи звільнення.

Українські правоохоронні органи, збройні сили та служба безпеки

48. У більшості зареєстрованих УВКПЛ випадках працівники правоохоронних органів під час допиту погрожували сексуальним насильством особам, затриманим через звинувачення у тероризмі, одночасно із застосуванням інших форм катування та жорстокого поводження. Два зареєстровані випадки сталися поблизу Авдіївки у квітні та травні 2015 року. Затриманого чоловіка катували, примушували зізнатися в участі у озброєних груп на камеру, кілька разів йому погрожували сексуальним насильством (казали, що йому зв'яжуть руки, й потім його зґвалтує гомосексуаліст)³⁴. Двох жінок із однієї сім'ї віком 18 та 41 рік катували та кілька разів погрожували сексуальним насильством.

49. Інші зафіксовані випадки пов'язані із загальною безкарністю та з військовою присутністю в густонаселених цивільних районах, зокрема, міста поблизу лінії зіткнення, та ознаки загальної безкарності. У вересні-серпні 2014 року чоловік з інвалідністю внаслідок психічного розладу зазнав жорстокого поводження, зґвалтування та інших форм сексуального насильства з боку 10 членів батальйонів «Азов» та «Донбас». Внаслідок цього стан здоров'я потерпілого суттєво погіршився, і його було госпіталізовано до психіатричної лікарні³⁵.

50. 17 жовтня 2015 року на подружжя напало двоє нетверезих солдатів з 92-ої бригади у місті Каланчак Херсонської області. Внаслідок цього інциденту жінка отримала перелом руки. 5 грудня 2015 року на її будинок напали нетверезі члени батальйону «Айдар» (деякі з них були озброєні), які, за повідомленнями, брали участь у «громадянській блокаді» Криму³⁶. 18 грудня 2015 року ті ж зловмисники напали на неї на вулиці, переслідували її, побили, вигукували «непристойні слова сексуального характеру». Поліція не вжила жодних заходів, і, за повідомленням жертви, вони не стали захищати її, побоюючись ворожого ставлення до себе з боку нападників³⁷. Розслідуванням цієї справи наразі займається прокуратура Херсонської області.

Озброєні групи

51. 9 грудня 2015 року в Донецьку було побито чоловіка, якого згодом було зґвалтовано в СІЗО № 5. Його вивели на щоденну прогулянку, де на нього напала група поліцейських у масках, які двічі вдарили його палицею по ногах і по спині та принижували його. Після нападу поліцейські повністю його роздягнули та примусили схилитися перед ними. Він описує, що стояв перед чоловіками в камуфляжній формі голим, а надворі в цей час було менше 0 градусів. Поліцейські насміхалися над ним, принижували його, та провели в нього «ректальне

³⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 березня 2016 року.

³⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 лютого 2016 року.

³⁶ Див. 12-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 серпня по 15 грудня 2015 року, стор. 29–33.

³⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 22–28 лютого 2016 року.

обстеження». Постраждалий упізнав усіх нападників, та вважає, що такого ставлення він зазнав через те, що він звернувся з проханням перевести його відбувати залишок покарання на територію, що підконтрольна Уряду³⁸.

52. Деякі українські солдати, які побували в полоні озброєних груп протягом кількох місяців, також повідомляють про факти, що свідчать про сексуальне насильство щодо жінок в умовах тримання під вартою озброєними групами. Один із них, якого утримували³⁹ в будівлі «міністерства державної безпеки» в Донецьку, повідомив, що деяких місцевих жінок позбавляли волі за порушення комендантської години або інші порушення «законів». Він повідомив, що жінок часто заводили і відводили, «їх часто забирали кудись, і ніколи не повертали». Хоча він ніколи не був свідком жодних інцидентів, у нього були серйозні підозри, що такі жінки могли зазнавати сексуального насильства. Інший солдат, якого позбавили волі в Донецьку з лютого по квітень 2015 року, утримувався в камері з чоловіком і жінкою, які приїхали до Донецька зареєструвати шлюб. Одного дня нетверезі члени озброєного групи забрали жінку із собою та повернули її назад через кілька годин. Вона була у стані алкогольного сп'яніння, її волосся та одяг були скуйовджені, і вона не хотіла говорити. Свідок підозрює, що її згвалтували⁴⁰. УВКПЛ намагатиметься отримати більше інформації про ситуацію з жінками, яких утримують озброєні групи. Проте через неможливість одержати доступ до місць позбавлення волі на територіях, підконтрольних озброєним групам, наразі обсяг такої інформації є вкрай обмеженим.

III. Відповідальність за порушення прав людини та здійснення правосуддя

53. Навіть через два роки від початку операції з гарантування безпеки 14 квітня 2014 року в Донецькій та Луганській областях відсутня відповідальність за порушення прав людини, вчинених у рамках конфлікту. Аспект прав людини у злочинах належним чином не врегульовано, тож у результаті конфлікт продовжується без врахування прав людини. Жоден із випадків порушення прав людини озброєними групами так і не дійшов до суду. Усі звинувачення, розглянуті в судах, стосуються порушення територіальної цілісності України та злочинів проти громадської безпеки.

54. Поширеною є безкарність правоохоронних органів та спецслужб за вчинені порушення прав людини й часто виправдовується ситуацією триваючого конфлікту. На територіях, підконтрольних озброєним групам, відсутнє верховенство права та порядок, і водночас в них створені незаконні паралельні структури. Ці структури використовуються як інструменти для залякування та контролю населення, яке проживає на підконтрольних озброєним групам територіях, а також для вчинення подальших порушень прав людини. УВКПЛ чітко розуміє всі перешкоди, що стоять на шляху українських органів влади, зокрема, відсутність доступу на територію, підконтрольній озброєним групам, що призводить до неспроможності встановити безпосередніх винуватців⁴¹. У багатьох випадках з вересня 2014 року в рамках

³⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 березня 2016 року.

³⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 квітня 2016 року.

⁴⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 1 березня 2016 року.

⁴¹ Управління Головного військового прокурора повідомило УВКПЛ, що проводиться досудову розслідування заявлених випадків вбивств, тортур і жорстокого поводження українських військовослужбовців і цивільних осіб з боку членів озброєних груп "Донецької народної республіки" і "Луганської народної республіки" в 2014-2016 роках. Управління повідомило УВКПЛ, що було виявлено

Мінських домовленостей відбувався обмін особами, утримуваними у зв'язку з конфліктом, відповідно до «взаємного звільнення», і це унеможливило притягнення до відповідальності за потенційні порушення прав людини. УВКПЛ продовжує відстежувати низку резонансних індивідуальних розслідувань та переслідувань, пов'язаних із кризою у сфері прав людини.

А. Відповідальність за порушення прав людини на сході України

55. УВКПЛ відзначає зусилля Уряду щодо притягнення до відповідальності представників органів влади в Україні. З 15 березня 2014 року до лютого 2016 року Військова прокуратура розслідувала 726 злочинів, вчинених членами територіальних батальйонів, з них: 11 — убивства, 12 — катування, 27 — довільне позбавлення волі, 29 — утворення злочинних угруповань, 6 — бандитизм, та 18 — незаконне заволодіння транспортним засобом. Було висунуто обвинувачення 622 особам, з них 381 особу було віддано під суд. Судами було розглянуто і винесено рішення щодо 272 осіб.

56. УВКПЛ відстежує справу спеціальної добровольчої роти патрульної служби поліції особливого призначення «Торнадо», 13 службовців якої були звинувачені у катуванні та незаконному ув'язненні й викраденні людини⁴². Обвинувачення висунуто 11 службовцям роти. Ще двоє були затримані 13 квітня 2016 року. Військова прокуратура також розслідує кримінальні справи, порушені проти службовців 24-ого окремого штурмового батальйону «Айдар» за звинуваченням в умисному вбивстві, незаконному викраденні або ув'язненні людини, бандитизмі, грабунку та незаконному заволодінні транспортним засобом. У рамках розслідування звинувачено п'ять службовців «Айдару», чотири з яких перебувають під вартою, а ще одного оголошено в розшук. 6 квітня двом службовцям висунуто обвинувачення за кількома статтями, включаючи викрадення людини.

57. УВКПЛ і досі стурбоване здійсненням правосуддя щодо осіб, звинувачених у причетності до діяльності озброєних груп. Від початку збройного конфлікту СБУ кваліфікувало будь-яке членство, організацію, підтримку чи участь у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» як причетність до терористичної організації за статтею 258-3 «створення терористичної групи чи терористичної організації» або за статтею 260 «створення не передбачених законом воєнізованих або озброєних груп» Кримінального кодексу. Більшість із затриманих під час розслідування були позбавлені волі, оскільки чинні положення Процесуального кримінального кодексу не передбачають будь-яких інших запобіжних заходів за злочини, пов'язані із тероризмом, крім як тримання під вартою⁴³. Це суперечить практиці Європейського суду з прав людини⁴⁴, та сприяє сприйняттю затриманими запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як покарання підозрюваних через їхні зв'язки зі озброєними групами або за зв'язки з особами, що проживають на території, підконтрольній озброєним групам. Крім того,

3000 жертв, в тому числі осіб, позбавлених волі членами озброєних груп; більше 450 жертв надали свідчення того, що піддавалися катуванням або жорстокому поводженню.

⁴² Див. 11-у Доповідь ММІПЛУ за період з 16 травня по 15 серпня 2015 року, параграф 123.

⁴³ Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» не дозволяє застосовувати будь-які запобіжні заходи, крім як тримання під вартою, до осіб, які підозрюються у вчиненні згаданих вище злочинів.

⁴⁴ *Харченко проти України*, Європейський суд з прав людини, № 40107/02.

застосування антитерористичних та безпекових законів до затриманих у зв'язку з конфліктом, створило сприятливе середовище для безкарності.

58. УВКПЛ зафіксовано повідомлення про не ідентифікованого озброєного чоловіка, який затримує людей, що проживають поблизу зони конфлікту, за нібито причетність до озброєних груп. Вони скаржаться, що їх піддавали жорсткому поводженню та катуванню для отримання зізнань у тому, що вони допомагають озброєним групам. Після отримання від них зізнань їх перевели до приміщень СБУ, де їм висували офіційні звинувачення. УВКПЛ було неодноразово зафіксовано, що СБУ не проводить оцінки стану затриманих, а також обставини їхнього затримання. Така модель поведінки свідчить, що або слідчі СБУ або самі причетні до деяких таких випадків довільного затримання, або ж вони не вживають жодних дій для притягнення злочинців до відповідальності.

59. Жителя Маріуполя було затримано трьома службовцями батальйону «Азов» 28 січня 2015 року за підтримку «Донецької народної республіки». Його доправили до підвалу Спортивної школи № 61 у Маріуполі, де його утримували до 6 лютого 2015 року. Протягом усього цього часу його допитували й катували. За його словами, він був прив'язаний до металевого стрижня, на якому його залишили висіти. За його словами, його катували електричним струмом, протигазом, занурювали у воду, а також били по геніталіях. Зрештою, він зізнався, що нібито є інформатором озброєних груп, яким повідомляє про місця розташування урядових блокпостів. Лише 7 лютого його перевели до управління СБУ в Маріуполі, де вже офіційно затримали.

60. Повідомлення про катування та жорстоке поводження розслідуються вкрай рідко. Є всього лише кілька прикладів відповідальності за порушення, вчинені представниками правоохоронних органів. У певних випадках спроби жертв катування скаржитися суддям у процесі слухання справи наражалися на бездіяльність та безсердечність, судді часто ігнорують чи відхиляють подібні скарги, що свідчить про брак неупередженості системи правосуддя.

61. 11 березня 2016 року при розгляді справи⁴⁵ особи, якій було висунуто обвинувачення за статтею 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації) Кримінального кодексу, Добропільський районний суд Донецької області не взяв до уваги заяви захисника, що підтверджують затримання обвинувачуваного за два дні до офіційного звинувачення. Суд також не взяв до уваги заяви очевидця його затримання, віддавши перевагу заявам членів правоохоронних органів, які власне і затримали обвинувачуваного. Суд також не взяв до уваги скарги постраждалого щодо катування та жорстокого поводження з ним протягом цих двох днів, відмітивши, що це мало місце ще до його затримання.

62. В іншій справі⁴⁶ 12 лютого 2016 року Приморський районний суд Маріуполя погодився, що «обвинувачений фактично був затриманий 19 вересня 2015 року та по 29 вересня 2015 року був позбавлений волі без будь-якого судового рішення», та водночас виявився неспроможним вжити будь-яких заходів щодо його незаконного затримання.

63. У певних справах суди виявляються неспроможними ініціювати кримінальне провадження за повідомленнями про катування, що вочевидь стається внаслідок

⁴⁵ Добропільський районний суд, 11 березня 2016 року, 227/2128/15-к (рішення доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56350801>)

⁴⁶ Приморський районний суд Маріуполя, 12 лютого 2016 року, №234/18927/15-к (рішення доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55707736>)

відсутності дієвого механізму⁴⁷. Повідомлення про катування, які стають відомі у процесі судового розгляду, передаються до прокуратури, яка без особливих труднощів може ініціювати кримінальне провадження. Водночас, від прокурорів вимагається здійснювати нагляд за законністю всього процесу розслідування. Тому, якщо на наступних етапах судового розгляду повідомлення про катування та жорстоке поводження будуть підтверджені, прокурор може отримати догану, оскільки це означає, що зібрані докази є недопустимими. В результаті наявність механізму відшкодування шкоди за застосування тортур ставиться під сумнів з самого початку процесу, оскільки повідомлення про жорстоке поводження, які озвучуються під час судових слухань, або не приводять до початку відповідних розслідувань, або не дають ніяких результатів.

64. УВКПЛ також відзначає, що озброєні групи так само вживали заходів для «переслідування» реальних злочинців у своїх лавах. 17 березня «генеральна прокуратура» «Луганської народної республіки» повідомила про завершення «досудового розслідування» за «кримінальними справами» проти озброєної групи «Бетмен» та озброєної групи, очолюваною Сергієм Косогоровим. Кримінальні справи було передано до «військового суду» «Луганської народної республіки». За повідомленнями, члени двох озброєних груп обвинувачуються у вчиненні 53 злочинів, з-поміж яких незаконне утримування, катування, бандитизм, захоплення автомобілів, контрабанда наркотиків і зброї⁴⁸.

В. Паралельні структури, що здійснюють правосуддя

65. УВКПЛ продовжило відстежувати розвиток паралельних структур «здійснення правосуддя» у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці». Ці структури були створені для нав'язування влади озброєних груп населенню територій, які перебувають під контролем цих груп, та щоб узаконити порушення прав людини озброєними групами. Такі структури суперечать духу Мінських домовленостей.

66. 6 квітня 2016 року «верховний суд» «Донецької народної республіки» повідомив, що з початку 2016 року «судами загальної юрисдикції» було «розглянуто» 3 318 кримінальних справ, в тому числі 11 до конфліктних справ. Як повідомляється, «суди» винесли «рішення» у 461 справі, в тому числі й щодо семи доконфліктних затриманих. Як повідомляється, у 2015 році «судами» було «розглянуто» 18 678 кримінальних справ та видано рішення у 1 935 справах, включаючи 60 справ, ініційованих до початку конфлікту. УВКПЛ не мало змоги оцінити, наскільки «система правосуддя» «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» відповідає ключовим стандартам належної правової процедури та справедливого судового розгляду в частині невід'ємного права затриманого бути доставленим до суду для вирішення питання про законність його затримання (*habeas corpus*)⁴⁹. УВКПЛ занепокоєне, що розвиток паралельних структур «здійснення правосуддя» призводитиме до систематичного порушення прав осіб, позбавлених волі озброєними групами та видачі рішень, які суперечать нормам в області сфер людини.

⁴⁷ Інтерв'ю ММПУ, 15 квітня 2016 року.

⁴⁸ Луганський інформаційний центр, «Генпрокуратура ЛНР передала матеріали за справами «Бетмена» та «Косогора» до Військового суду ЛНР», березень 2016 року (доступне за посиланням: <http://lug-info.com/news/one/genprokuratura-lnr-peredala-materialy-po-delam-betmena-i-kosogora-v-voennyi-sud-lnr-11660>)

⁴⁹ Робоча група з питань свавільного затримання, «Базові принципи і настанови про засоби та процедури захисту прав людей, позбавлених волі шляхом арешту чи тримання під вартою, спрямовані на розгляд питання позбавлення волі судом».

67. У контексті збройного конфлікту ухвалювати рішення щодо обвинуваченої особи може лише неупереджений та належним чином утворений суд⁵⁰. Несправедливі судові розгляди не можуть забезпечити правосуддя для жертв серйозного порушення прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права і тільки призводять до відсутності верховенства права та відповідальності, що стало характерним для територій, підконтрольних озброєним групам.

С. Індивідуальні справи

Надія Савченко

68. 22 березня Донецький міський суд у Ростовській області Російської Федерації засудив громадянку України Надію Савченко⁵¹ до 22 років позбавлення волі за участь у вбивстві двох журналістів Російської Федерації на сході України та за замах на вбивство ще одного журналіста. Також на неї було накладено штраф за незаконний перетин кордону в розмірі 30 000 рублів. Надія Савченко вирішила не подавати апеляцію на судові рішення. Станом на 10 травня Надія Савченко перебувала в слідчому ізоляторі в Новочеркаську, Російська Федерація. Не маючи доступу на територію Російської Федерації, УВКПЛ покладається на офіційні заяви органів влади Російської Федерації та адвокатів пані Савченко. Один із захисників пані Савченко направив повідомлення Робочій групі ООН з питань свавільного затримання (WGAD) та Спеціальному доповідачу ООН з питань захисників прав людини. 20 квітня Міністерство юстиції Російської Федерації підтвердило одержання від Міністерства юстиції України запиту на переведення пані Савченко в Україну згідно з Конвенцією про передачу засуджених осіб 1983 року. За словами одного з адвокатів пані Савченко, 29 квітня Надія Савченко надала офіційну згоду на свою передачу. За повідомленням адвокатів пані Савченко, стан її здоров'я суттєво погіршився внаслідок минулих голодувань. УВКПЛ глибоко занепокоєне заявленими порушеннями належної правової процедури та справедливого судового розгляду в цій справі, як і гуманітарними наслідками тривалого тримання під вартою пані Савченко. 25 травня, Надія Савченко була помилувана президентом Російської Федерації та передана Україні. Її звільнили того ж дня, що і двох російських громадян, Александр Александров та Євгеній Єрофєєв, котрих помилував Президент України після засудження на 14 років позбавлення волі за «ведення агресивної війни» проти України⁵².

Неля Штепа

69. УВКПЛ продовжує стежити за справою Нелі Штепи, колишнього мера Слов'янська Донецької області, яка, як і раніше перебуває під вартою у зв'язку з обвинуваченням у сприянні озброєним групам при захопленні Слов'янська у 2014

⁵⁰ Стаття 3, яка є спільною для чотирьох Женевських конвенцій, та стаття 6(2) Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 100.

⁵¹ Надія Савченко — українська військова льотчиця, яка з липня 2014 року перебуває під вартою на території Російської Федерації після того, як її ймовірно затримали озброєні групи і вивезли з України. Докладнішу інформацію див. у пункті 88 13-ої Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року; пункт 137 12-ої Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 серпня 2015 року по 15 листопада 2015 року; параграф 60 11-ої Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 травня 2015 року по 15 серпня 2015 року; та параграф 54 10-ої Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 лютого 2015 року по 15 травня 2015 року.

⁵² Ця подія випадає поза межі звітного періоду, але була додана в якості винятково важливої події.

році⁵³. Через звільнення головуючого судді за порушення присяги⁵⁴, судовий розгляд справи пані Штепи було перенесено на березень 2016 року. Пані Штепа залишається під вартою в СІЗО в Харкові, де вона перебуває вже понад 22 місяці. Протягом звітного періоду пані Штепа не скаржилася на умови тримання під вартою. УВКПЛ не було помічено порушення прав на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд після відновлення судового розгляду справи проти пані Штепи.

Олег Калашніков та Олесь Бузина

70. Олега Калашнікова, опозиційного політика Партії Регіонів, що пов'язана з колишнім Президентом Януковичем, було вбито 15 квітня 2015 року. За рік⁵⁵ так і не було встановлено жодних підозрюваних та не відбулося жодного прогресу в ході розслідування. Така ж ситуація і з убивством головного редактора газети «Сьогодні» Олесь Бузина 16 квітня 2015 року. Станом на сьогодні слідство триває. Пан Бузина⁵⁶ критикував протести на Майдані та був прихильником тісного зв'язку між Україною та Російською Федерацією. Розслідування його вбивства, що наразі триває вже більше року, затьмарене процедурними непослідовностями. Станом на поточний момент справа й досі не передана до суду. 18 червня 2015 року було арештовано двох підозрюваних, яких було звільнено з-під варті у грудні 2015 року із зобов'язанням з'явитися до суду. У квітні 2015 року Міністр внутрішніх справ заявив, що розслідування справ про вбивство Олега Калашнікова та Олесь Бузина перебувають під його особистим контролем. УВКПЛ спостерігає відсутність прогресу у кримінальних справах щодо вбивств осіб, які вважаються політичними чи ідеологічними прибічниками Уряду колишнього Президента Януковича. Для правосуддя вкрай важливо зберігати неупередженість та притягнути до відповідальності винних у вбивствах.

D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушеннями громадського порядку

Демонстрації в листопаді 2013 – лютому 2014 на Майдані в Києві

71. За два роки з часу масового вбивства протестувальників та правоохоронців на Майдані мало місце масове вбивство протестувальників та правоохоронців, не відбулося жодного помітного прогресу у притягненні винних до відповідальності. Особливо це стосується посадових осіб, які мали відповідні повноваження та здійснювали контроль над особами, які стріляли в протестувальників та вбивали їх. Чимало колишніх вищих посадових осіб виїхали з України в Російську Федерацію. Численні запити на екстрадицію та правову співпрацю, передані Російській Федерації, залишаються просто проігнорованими. Здійснення кримінального провадження, запроваджене за відсутності підозрюваного або обвинуваченого, до Кримінального процесуального кодексу України наприкінці 2014 року, не може забезпечити притягнення винних до відповідальності через передбачену Кодексом вимогу про те, що підозрювана особа повинна перебувати у міждержавному та / або міжнародному розшуку. Запити, подані до Інтерполу щодо оголошення в міжнародний розшук підозрюваних, були відхилені на підставі статті 3 Статуту Інтерполу, яким організації прямо заборонено здійснювати будь-яке втручання чи

⁵³ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 87; 12-ту Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 серпня 2015 року по 15 листопада 2015 року, параграф 133.

⁵⁴ Див. 12-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 серпня по 15 листопада 2015 року, параграф 135.

⁵⁵ Див. 10-ту Доповідь ММПЛУ за період з 16 лютого по 15 травня 2015 року, параграф 137.

⁵⁶ Див. 11-у Доповідь ММПЛУ за період з 16 травня по 15 серпня 2015 року, параграф 148; та 10-ту Доповідь ММПЛУ за період з 16 лютого по 15 травня 2015 року, параграф 67.

діяльність політичного характеру⁵⁷. УВКПЛ відзначає прогрес, досягнутий Генеральною прокуратурою в розслідуванні порушень прав людини, вчинених під час протестів на Майдані. Попри втечу великої кількості підозрюваних та втрату більшості документів і матеріальних доказів, кримінальна справа налічує близько 1 200 томів, що дозволяє висунути обвинувачення колишнім вищим посадовцям, включаючи колишнього Президента Януковича, Міністра внутрішніх справ та Голову Служби безпеки⁵⁸.

72. 16 лютого 2016 року Святошинський районний суд міста Києва вирішив об'єднати в одне провадження два епізоди⁵⁹ вбивств 48 протестувальників Майдану на вулиці Інститутській в Києві 20 лютого 2014 року. За таких обставин обвинувачення двох службовців «Беркуту», висунуті 24 лютого 2015 року, були розширені, і їм було пред'явлено обвинувачення у вбивстві ще 9 протестувальників, смерть яких, як встановило слідство, настала від того ж виду зброї та за подібних обставин. Станом на дату підготовки цієї доповіді обвинувачені ознайомлювалися з новими матеріалами справи.

73. Таке рішення суду дозволило п'ятьом обвинуваченим особам (чотирьом службовцям та одному командирі підрозділу міліції особливого призначення «Беркут»), постати перед судом присяжних, і це може сприяти прискоренню судового розгляду. Усі обвинувачувані особи перебувають під вартою, а суд продовжує заслуховувати свідків у справі. Двадцять інших службовців «Беркуту», які також обвинувачуються у вбивстві 48 протестувальників та нанесенні тілесних ушкоджень ще 80 особам, переховуються від слідства та перебувають у розшуку.

74. Два службовці «Беркуту» очікують судового розгляду справи щодо надмірного застосування сили, що призвело до смерті трьох протестувальників Майдану на вулиці Інститутській та Кріпосному провулку 18 лютого 2014 року. Також за перевищення службових повноважень стосовно протестувальників Майдану були покарані й інші службовці.

75. УВКПЛ відстежує прогрес розгляду справи проти єдиного високого посадовця, щодо якого відбувається судовий розгляд у справі, пов'язаній з подіями на Майдані, а саме колишнього голови СБУ міста Києва та Київської області. Він обвинувачується в керуванні «антитерористичною операцією» в центрі Києва, яка, з-поміж іншого, призвела до підпалу Будинку профспілок, спрямованого на силовий розгін протестувальників Майдану, який призвів до загибелі 17 осіб. 21 квітня Шевченківський районний суд міста Києва видав ухвалу про повернення обвинувального акта до Генеральної прокуратури для усунення неточностей, щодо яких прокурор подавав апеляцію 28 квітня 2016 року. Так, суд дійшов висновку, що попри те, що особа обвинувачується в умисному вбивстві 10 осіб, обвинувальний акт не містить точної інформації про час, місце, спосіб вчинення, мотив злочину та про інші істотні обставини. Як зазначає суд, обвинувальний акт містить лише опис певних фактів та перелік жертв. Суд також дозволив продовжити тримання обвинуваченого під вартою до 19 червня 2016 року.

⁵⁷ Статут Інтерполу, Стаття 3: «Організації категорично заборонено здійснювати будь-яке втручання чи діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру».

⁵⁸ Див. 12-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 серпня по 15 листопада 2015 року, параграф 116.

⁵⁹ Початковий епізод, за який двом службовцям «Беркуту» було висунуто обвинувачення, стосувався вбивства 39 протестувальників, а відповідний обвинувальний акт було подано до Святошинського районного суду в місті Києві 24 лютого 2015 року; другий епізод, за яким двом іншим службовцям «Беркуту» та командирі «Беркуту» висунуто обвинувачення, стосувався вбивства 48 протестувальників на вулиці Інститутській у місті Києві 20 лютого 2014 року.

Демонстрації в Одесі 2 травня 2014 року

76. Згідно повідомлень Генеральної прокуратури, 27 особам були пред'явлені підозри за статтями 115 (умисне вбивство двох чи більше осіб з корисливих мотивів з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення) та 294 (масові заворушення) Кримінального кодексу України, що пов'язані із залученням до подій, які супроводжувалися насильством 2 травня 2014 року в Одесі та призвели до загибелі 48 осіб. УВКПЛ зазначало, що в доповнення до недоліків досудового розслідування, втручання в незалежність судового процесу залишається перешкодою для притягнення винних до відповідальності.

77. Незважаючи на велику кількість людських жертв, спричинену насильством, було встановлено тільки одного порушника — Сергія Ходіяка, активного учасника руху за єдність України, який обвинувачується у вбивстві з вогнепальної зброї однієї особи в центрі Одеси 2 травня. Проте, через тиск інших активістів руху за єдність України, його було звільнено після двох днів тримання під вартою. Крім того, хоча попереднє розслідування було завершено ще у серпні 2015 року, судовий розгляд не почався і досі. Протягом звітного періоду два районні суди Одеси відмовилися розглядати справу, та звернулися до Апеляційного суду Одеської області, заявивши, про залякування суддів як з боку потерпілих, так і з боку підсудного, та про прогнози сутічок у судах. 29 лютого справу було передано до Київського районного суду в місті Одесі. Оскільки в Одесі лише чотири районні суди⁶⁰, якщо Київський районний суд також відмовиться розглядати справу, її буде передано до іншого регіону. 10 травня Київський районний суд міста Одеси вже вдруге переніс попереднє слухання по справі вже вдруге з причини відсутності потерпілих та адвоката підсудного. УВКПЛ було помічено близько 50 прихильників руху за єдність України, які поводитися агресивно по відношенню до колеги суддів, прокурора та журналіста з веб-сайту медіа ресурсу, що прихильно ставиться до ідей федералізації. Присутність поліції у залі суду не була достатньою для захисту учасників процесу.

78. З іншого боку, прихильники федералізації, яких було затримано у зв'язку з протистояннями 2 травня 2014 року, в очікуванні судового розгляду трималися під вартою протягом майже двох років. Крім того, спостерігаючи за судовим розглядом справи активістів-прихильників федералізації, звинувачених у масових заворушеннях у центрі Одеси 2 травня 2014 року, УВКПЛ відзначено серйозні недоліки: сторона обвинувачення не змогла надати достатніх доказів щодо обох обвинувачених громадян Російської Федерації; вона не змогла забезпечити присутності свідків; а через рік після початку судового розгляду справи подала клопотання про відвід колеги суддів. Обидва громадянина Російської Федерації оголосили голодування. Колегія суддів кілька разів інформувала Генеральну прокуратуру України про низьку якість підготовки сторони обвинувачення та робила стороні обвинувачення попередження за спізнення. УВКПЛ занепокоєне тим, що поліція не змогла запобігти атаці активістів-прихильників єдності України на кількох обвинувачених прихильників федералізації біля будівлі суду 10 березня. Сутічки призвели до госпіталізації одного з обвинувачених.

⁶⁰ 5 серпня 2015 року Апеляційний суд Одеської області передав справу від Приморського районного суду міста Одеси до Малиновського районного суду міста Одеси; 27 січня 2016 року суд передав справу Суворівському районному суду міста Одеси; 29 лютого 2016 року суд передав справу до Київського районного суду міста Одеси. Національна поліція почала розслідування заяв про тиск і втручання в судову систему відповідно до статті 376 (втручання в діяльність судових органів) Кримінального кодексу України щодо інциденту 27 листопада 2015 року, коли група прихильників ідей єдність здійснювала тиск на суддів в Малиновському районному суді Одеси, вимагаючи не випускати 20 прибічників ідей федералізації з-під варти на тимчасове умовне звільнення (для більш докладної інформації про подію див. 13 доповідь УВКПЛ, що охоплює період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 100).

79. УВКПЛ також занепокоєне відсутністю прогресу у розслідуванні пожежі в Будинку профспілок, а також неспроможності пожежних бригад належним чином відреагувати на ситуацію. Генеральній прокуратурі потрібно було майже 6 місяців, щоб відкрити кримінальне провадження за фактом недбалості Державної служби з надзвичайних ситуацій Одеської області, та ще п'ять місяців, щоб пред'явити підозру її голові за статтею 135 (залишення в небезпеці) Кримінального кодексу. 1 травня 2016 року підозрюваний утік після того, як його заступника та двох інших підлеглих було затримано поліцією за такою ж підозрою. Відтоді його оголошено в розшук.

80. УВКПЛ вітає прогрес, досягнутий у розслідуванні бездіяльності поліції при забезпеченні громадського порядку 2 травня 2014 року. 26 лютого Генеральна прокуратура подала до суду обвинувальний акт щодо колишнього начальника УМВС в Одеській області Петра Луцюка. Він обвинувачується у вчиненні злочинів за статтями 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані), 364 (зловживання владою або службовим становищем), та 366 (службове підроблення) Кримінального кодексу України. Він також обвинувачується в тому, що не ввів у дію спеціальний оперативний план «Волна», спрямований на припинення масових заворушень під час заходів за участі великої кількості громадян, що призвело до смерті 48 осіб та травмування понад 200 осіб. Також його обвинувачують в умисному залишенні людей в небезпеці. Проте, станом на дату підготовки цього звіту судом не було завершено попереднього слухання справи через процесуальні затримки, викликані відсутністю всіх сторін процесу та неспроможністю неналежно повідомити всім жертвам про дату судового засідання. Родичі жертв насильства та адвокати відповідача заявили про низьку якість обвинувального акта по справі, та подали клопотання про його повернення до прокуратури для перегляду.

IV. Основоположні свободи

81. Після подій на Майдані у 2014 році українці здобули більшу свободу реалізації своїх прав, зокрема, права на свободу об'єднання, права на мирні зібрання та права на вільне вираження своїх поглядів. Протягом останніх двох років істотно зросла активність громадянського суспільства та волонтерського руху.

82. Водночас, трапляються випадки використання антитерористичного законодавства для арешту і затримання членів політичних партій, НУО та працівників медіа. Так само, журналісти та організації громадянського суспільства, включаючи й гуманітарні організації, продовжують стикатися зі значними труднощами під час роботи в охопленій конфліктом території. Суб'єкти громадянського суспільства, навіть ті з них, які працюють на контрольованих Урядом територіях, піддаються самоцензурі. Вона включає відмову від публічного обговорення занепокоєнь щодо захоплення військовими житла цивільного населення, або самообмеження працівників медіа при висвітленні подій з територій, розташованих поблизу лінії зіткнення.

83. Майже всі, хто публічно виступили проти самопроголошених «республік», виїхали з підконтрольних озброєним групам територій ще в 2014 році через залякування та страх. Серед них — активісти із захисту прав людини, члени певних релігійних громад, працівники медіа та представники громадянського суспільства. Кілька організацій громадянського суспільства, які лишилися на цих територіях, продовжують зазнавати утисків (див. 13-ту доповідь УВКПЛ), що призводить до пригнічення громадського нагляду та публічного дискурсу.

А. Порушення права на свободу пересування

84. Свобода пересування цивільного населення залишається обмеженою на охопленій конфліктом території, зокрема, через ухвалений Тимчасовий порядок⁶¹ та інші механізми контролю, встановлені озброєними групами. Звітний період ознаменувався двома основними зрушеннями: суттєво зросла чисельність людей, які перетинають лінію зіткнення, яка в середині березня 2016 року сягнула 20 000 осіб на добу; та тимчасове закриття блокпостів у зв'язку з погіршенням ситуації з безпекою, а також випадок, коли, чекаючи на перехід лінії зіткнення, цивільне населення потрапило під обстріл.

85. Новий Уряд ухвалив нові правила виплати соціальної допомоги, які підвищили відчуття незахищеності серед людей, що мешкають на підконтрольних озброєним групам територіях. Оскільки відтепер вони можуть одержувати соціальні виплати лише на контрольованих Урядом територіях, це призвело до підвищення інтенсивності перетину лінії зіткнення, бо особи мають відновлювати документи для доступу до виплат, зокрема пенсій. Люди також продовжують перетинати лінію зіткнення для отримання доступу до медичних послуг, засобів до існування та для возз'єднання зі своїми сім'ями.

86. УВКПЛ регулярно перетинає лінію зіткнення, і спостерігає великі черги по 150–500 автомобілів. На пункті в'їзду-виїзду в Майорську люди проводять у чергах до 30 годин, часто будучи змушеними ночувати у своїх машинах між блокпостами, не маючи доступу до води, продовольства та санітарних зручностей на територіях, ураженими наземними мінами та нерозірваними боеприпасами. 27 квітня четверо цивільних (три чоловіки та одна жінка) були вбиті та принаймні вісім (жінка, два чоловіки, 15-річний хлопчик, чотири інші особи невідомої статі) зазнали поранень унаслідок нічного обстрілу під час очікування в транспортному коридорі Маріуполь-Донецьк поблизу Оленівки, що контролюється «Донецькою народною республікою». Мінометний обстріл уразив зону, в якій вздовж дороги знаходилося близько 50 автомобілів. Після інциденту транспортний коридор було закрито на приблизно місяць, залишаючи у Донецькій області три переважані діючі коридори.

87. Під час звітного періоду УВКПЛ продовжувало фіксувати випадки затримання озброєними групами людей на блокпостах на підставі «оголошення в розшук» або затримання урядовими силами на основі бази даних веб-сайту «Миротворець»⁶². *УВКПЛ зафіксувало три нові випадки затримання цивільних осіб озброєними групами «Донецької народної республіки» на основі «оголошення в розшук» (див. розділ «Право на життя»).*

88. УВКПЛ продовжує одержувати скарги щодо корупції на блокпостах, коли для полегшення проходу вимагаються хабарі або конфіскуються певні товари.⁶³ У кількох випадках пасажери погрожували поскаржитися на гарячу лінію

⁶¹ Тимчасовий порядок був уведений 21 січня 2015 року. Після консультацій з громадянським суспільством до нього було внесено зміни, які набули чинності з 12 червня 2015 року.

⁶² Було оголошено, що веб-сайт закривається з 13 травня, проте 15 травня 2016 року доступ було знову відкрито. Веб-сайт містить персональні дані та інформацію із соціальних мереж про людей, які ймовірно причетні до діяльності «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Наскільки відомо, він заповнюється волонтерами, проте активно використовується урядовими силами на блокпостах. Як уже повідомлялося УВКПЛ, до бази даних включені не тільки члени озброєних груп, а й державні службовці, які вирішили не переїжджати на контрольовані Урядом території, а також члени громадянського суспільства, які забезпечують надання гуманітарної допомоги на територіях, підконтрольних озброєним групам. Див. 12-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 серпня по 15 листопада 2015 року, параграф 69.

⁶³ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 квітня 2016 року.

Оперативного штабу з управління антитерористичною операцією, після чого їм дозволяли безперешкодний прохід.

89. Становище цивільного населення в Луганській області викликає особливе занепокоєння, оскільки й досі відсутні діючі переїзди між територіями, що контролюються Урядом, та територіями, підконтрольними озброєним групам. 8 квітня через погіршення стану безпеки Уряд тимчасово закрити пункт в'їзду-виїзду в Станиці Луганській, який був єдиним діючим пунктом переходу в Луганській області (пішохідний перехід через зруйнований міст). Цим переходом щодня користувалися в середньому 3 000-5 000 осіб. Цивільне населення почало активно користуватися об'їзними маршрутами, що підвищує ризик ураження ВПВ та нерозірваними боєприпасами. 30 квітня 2016 року «Оперативним штабом з управління антитерористичною операцією України» було повторно відкрито перехід у Станиці Луганській.

90. Спроба Уряду відкрити в Луганській області додатковий транспортний коридор для автомобільного транспорту через пункт в'їзду-виїзду в Золотому 31 березня зазнала невдачі. Озброєні групи «Луганської народної республіки» дозволили цивільним увійти на свою територію, проте заблокували подальший рух, і заявили, що ними було погоджено відкриття іншого коридору, який би також дозволяв пропуск вантажу⁶⁴. Як наслідок, 179 людей протягом кількох годин перебували у пастці між блокпостами, що контролюються Урядом та озброєними групами «Луганської народної республіки». Деякі цивільні повідомили, що піддалися усним образам зі сторони членів озброєних груп. За повідомленнями, Державна служба з надзвичайних ситуацій України та Обласна військово-цивільна адміністрація організували вивезення людей автобусами та їх розміщення на ночівлю в наметах. Станом на 15 травня 2016 року коридор залишається закритим. УВКПЛ закликає відкрити додаткові блокпости та забезпечити їхнє максимальне функціонування, а також за впровадження спрощеної процедури для полегшення ефективного пересування цивільного населення.

В. Порухення права на свободу релігії та переконань

91. Загалом, протягом звітного періоду більшість релігійних громад в Україні могли вільно реалізовувати своє право на свободу релігії і переконань. Однак, правоохоронні органи не змогли забезпечити належне розслідування кількох зафіксованих інцидентів порушення права на свободу релігії та переконань.

92. За повідомленням релігійного лідера мусульман 5 лютого 2016 року у Вінниці, парафіяни Ісламського культурного центру (який також слугує в якості мечеті) виходили після п'ятничного служіння, де на них чекали 10 представників СБУ, Державної прикордонної та Державної міграційної служб. Їх просили показати посвідчення особи, після чого дозволили йти. Після того згадані посадові особи оглянули приміщення центру без повідомлення підстав для таких дій. Лише мусульманські громади були цілком таких перевірок документів та інспектувань місць служінь.

93. 24 березня 2016 року у Черкасах на початку єврейського свята Пурим на будівлі у центрі міста з'явилося графіті («Смерть євреям») та заява «Євреї окупували Україну»). Тієї ж ночі було спалено вінок, який було покладено Міністром юстиції Ізраїлю біля Меморіалу жертвам Голокосту в Києві. Представники єврейської громади також повідомили, що у Києві на єврейських дитсадках та школах часто

⁶⁴ Зустріч ММПЛУ, 22 квітня 2016 року.

наносять графіті зі свастикою. Громаді невідомо про розслідування цих інцидентів, незважаючи на доступне відео, зняте відеореєстратором системи нагляду.

На території, підконтрольній озброєним групам

94. Ситуація з общинами християнських меншин на підконтрольних озброєним групам територіях залишається небезпечною. Трьох членів громади «Свідки Єгови» було схоплено⁶⁵ в Горлівці 17 січня «міністерством державної безпеки» «Донецької народної республіки», і звільнено 16 лютого. Під час перебування в полоні жертв допитували та звинувачували у членстві в «забороненій» «секті»⁶⁶. Хоча «Свідки Єгови» в Горлівці продовжують проводити зустрічі, чисельність парафіян, які регулярно відвідують церкву, зменшилася. Протягом звітного періоду УВКПЛ було поінформовано, що більшість членів однієї з громад харизматичного християнства у 2014 році була змушена виїхати з Луганська через переслідування з боку озброєних груп⁶⁷.

95. 18 березня 2016 року «національна рада» «Донецької народної республіки» ухвалила «проект закону» про «свободу совісті та про релігійні об'єднання», який наразі не доступний для широкої громадськості. Представник «Донецької народної республіки» повідомив, що «[до 2014 року] на Донбасі було зареєстровано близько 1400 релігійних організацій, більшість з яких насаджувалися з-за кордону», причому на їхню думку «це переважно секти, призначені для зомбування населення»⁶⁸. Релігійні громади, які продовжують свою діяльність на території, підконтрольній озброєним групам, побоюються, що з прийняттям «закону» розпочнеться нова хвиля переслідувань, так, як це спостерігалось після ухвалення «конституції» у травні 2014 року⁶⁹. Відколи розпочався конфлікт, мусульманські, єврейські, греко-католицькі та інші релігійні меншини на територіях, підконтрольних озброєним групам, суттєво скоротилися. УВКПЛ нагадує, що слід поважати свободу релігії та переконань релігійних меншин без застосування будь-яких адміністративних реєстраційних процедур⁷⁰.

96. Українська православна церква Київського патріархату продовжує стикатися із залякуванням з боку представників «Луганської народної республіки». У лютому 2016 року двоє представників «міністерства державної безпеки» «Луганської народної республіки» вимагали від місцевих священників підписати «договір про співпрацю» з «Луганською народною республікою». Священик повідомив, що парафіяни не почуваються в безпеці в місці проведення релігійних обрядів, й час від часу їх принижують місцеві мешканці та представники озброєних груп.

С. Порушення права на свободу мирних зібрань

97. 19–22 лютого 2016 року люди по всій Україні проводили мирні зібрання⁷¹ для вшанування пам'яті другій річниці насильницьким сутичкам та масових заворушень, що призвели до загибелі більш як 100 осіб на Майдані Незалежності в Києві. УВКПЛ здійснювало моніторинг зібрань по всій країні, та відзначає їхній переважно мирний

⁶⁵ Докладніше див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 123.

⁶⁶ Опитування ММПЛУ, 29 лютого 2016 року.

⁶⁷ Опитування ММПЛУ, 18 березня 2016 року.

⁶⁸ Офіційний веб-сайт Донецької народної республіки, «Депутат Миколай Рагозін закликав не допустити діяльності деструктивних релігійних організацій на території ДНР», 24 березня 2016 року, (доступне за посиланням: <http://dnrsovet.su/deputat-nikolaj-ragozin-prizval-ne-dopustit-deyatelnosti-destruktivnyh-religioznyh-organizatsij-na-territorii-dnr/>)

⁶⁹ Див. 4-ту Доповідь ММПЛУ за період з 8 червня по 15 липня 2014 року, параграф 156.

⁷⁰ Тематичний звіт незалежного експерта ООН у справах меншин, A/68/268, параграф 61.

⁷¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 19-22 лютого 2016 року.

характер. Правоохоронні органи були підготовленими реагувати на потенційні провокації та загалом не втручалися у мирні зібрання.

98. Однак, в Одесі УВКПЛ було помічено підвищення рівня напруженості між активістами-прихильниками єдності та активістами-прихильниками федералізації. Активісти-прихильники єдності поводитися агресивно під час зборів 27 березня, 2 квітня та 10 квітня, що призводило до сутичок з прихильниками федералізації. УВКПЛ зафіксувало неспроможність поліції забезпечити належний рівень безпеки, що негативно повиливало на прихильників федералізації, більшість із яких становили чоловіки та жінки похилого віку.

99. Протягом звітнього періоду УВКПЛ було опитано прихильників «Антимайдану» в Запоріжжі⁷², які повідомляли, що вони побоюються розправи з боку прихильників «Майдану», та що бездіяльність поліції призвела до повної відсутності зборів прихильників «Антимайдану» в Запоріжжі та Мелітополі. 21 лютого 2016 року демонстрантам-прихильникам «Антимайдану» з Мелітополя, які зібралися у Запоріжжі на протест проти демонтажу пам'ятника Леніну, прихильники «Майдану» фізично перешкоджали у проведенні мітингу, що спричинило сутички та нанесення тілесних ушкоджень кільком прихильникам «Антимайдану». Поліція у конфлікт не втручалася. Під час сутичок УВКПЛ стало свідком того, як активіст-прихильник єдності погрожував жінці літнього віку, яка лежала на лавці. У розмові з представниками УВКПЛ офіцери поліції, які спостерігали за інцидентом, відверто відмовлялися захищати активістів-прихильників «Антимайдану», називаючи їх «сепаратистами». УВКПЛ провів інтерв'ю з учасницею демонстрації⁷³, яку нібито незаконно арештували та доправили до Запорізького обласного СБУ, де за її словами її допитували без присутності адвоката, а також залякували. 22 квітня 2016 року активісти-прихильники «Майдану» фізично перешкодили керівнику «Союзу лівих сил» провести прес-конференцію в Запоріжжі. Прихильники «Майдану» здійснили словесний напад та завдали тілесних ушкоджень у присутності офіцерів поліції, які, хоча і втрутилися, але не затримали нападників. УВКПЛ опитало знайомого жертви, якого теж побили активісти-прихильники «Майдану»; він повідомив, що під час побиття поблизу були присутні близько 15 поліцейських, проте ніхто з них не відреагував належним чином. Прокуратура Запорізької області провела розслідування цієї справи, але встановила, що жодне порушення не мало місця.

100. Святкування 1, 2 та 9 травня по всій Україні пройшли відносно спокійно, не повідомлялося про жодні серйозні інциденти. Всі заходи ретельно охоронялися представниками поліції, які стежили за безпекою в основних місцях скупчення людей. У великих містах, включаючи Київ, Одесу, Харків та Дніпро 9 травня соціальне напруження призвело до сутичок між демонстрантами з комуністичною символікою і прапорами та георгіївською стрічкою (яка асоціюється з антимайданівцями та прихильниками федералізації) і людьми протилежних поглядів, з-поміж яких у Харкові та Миколаєві були представники Цивільного корпусу «Азов». Поліція попередила кілька інцидентів шляхом ізолювання агресивних демонстрантів. В Одесі та Миколаєві поліція здебільшого затримувала більшість прихильників федералізації, та майже не реагувала належним чином на порушення громадського порядку з боку активістів-прихильників єдності. У кількох випадках поліція просила демонстрантів зняти георгіївські стрічки, та проводила роз'яснення щодо заборони

⁷² Інтерв'ю ММПЛУ, 21 лютого 2016 р.

⁷³ Інтерв'ю ММПЛУ, 24 лютого 2016 року.

використання комуністичної символіки і прапорів⁷⁴. За даними Голови Національної поліції, по всій Україні було затримано 100 осіб. Заступник Міністра внутрішніх справ повідомив про поранення шести офіцерів поліції. Вони також повідомили про те, що більшість протестувальників були затримані за використання забороненої комуністичної символіки та розповсюдження «провокаційних» листівок.

101. УВКПЛ було поінформовано про те, що 2 та 9 травня в Одесі СБУ провело обшуки будинків та допитувала активістів-прихильників федералізації, чим перешкоджала їхній участі у пам'ятних демонстраціях. Крім того, під час заходів 2 травня в Одесі поліція закрила символічну площу Куликове поле, на якій загинуло 42 прихильники федералізації, внаслідок чого родичі жертв та прихильники федералізації не змогли покласти квіти. Як повідомляється, це було вчинено після телефонних повідомлень про замінування площі. УВКПЛ відзначає, що правоохоронні органи Одеси і в минулому використовували повідомлення про замінування, щоб перешкодити прихильникам федералізації провести публічні заходи.

На території, підконтрольній озброєним групам

102. УВКПЛ продовжує спостерігати відсутність відкритих і вільних зборів на територіях, підконтрольних озброєним групам. Простір для висловлення альтернативних поглядів украї обмежений, і люди побоюються, що якщо вони організовуватимуть протести чи зібрання проти політики озброєних груп, їх «заарештують».

103. Єдині зібрання, які УВКПЛ вдалося спостерігати в «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», всіляко підтримували місцеву владу. У квітні кілька десятків молодих людей організували протести перед офісом ОБСЄ в Луганську, називаючи працівників ОБСЄ «агентами Києва» та звинувачуючи їх у сприянні конфлікту. Існують причини вірити, що ці публічні мітинги організували озброєні групи, оскільки демонстранти прибули до офісу ОБСЄ водночас і не були обізнані ні щодо своїх вимог, ні самого мандату ОБСЄ.

104. Спроби організувати публічні протести для висловлення незгоди з діями та рішеннями озброєних груп наражалися на обмеження. Наприклад, УВКПЛ провело інтев'ю з шахтарем, який пояснив, що у грудні 2015 року в Макіївці шахтарі організували протест проти неналежних умов праці, низької або лише часткової оплати праці та постійних затримок у її виплаті, а також проти порушення техніки безпеки.⁷⁵ «Міністерство державної безпеки» погрожувало протестувальникам, сімох з них позбавили волі і примушували до праці під вартою. Згодом «міністерство державної безпеки» «Донецької народної республіки» заборонило Шахтарям проводити протести.

105. 9 квітня 2016 року УВКПЛ спостерігало за демонстрацією в Донецьку, присвяченою святкуванню двох років створення «Донецької народної республіки», на якій були присутні кілька тисяч осіб, які зібралися біля «будинку уряду» (колишня обласна адміністрація) та вздовж прилеглих вулиць. Кожна група демонстрантів представляла певну установу «Донецької народної республіки», зокрема, університети, райони, професійні спілки та департаменти «республіки». Коли людей питали про цілі зібрання, багато з них не могли відповісти, що свідчить про можливу вимогу чи примус до участі. На місці була присутня «поліція» та якісь чоловіки в

⁷⁴ Закон України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки", № 317-VIII від 9 квітня 2015 року.

⁷⁵ Інтерв'ю ММПУ, 11 березня 2016 року.

уніформі, а центральна вулиця та кілька прилеглих вулиць були заблоковані «поліцією». Масових заворушень або насильства не спостерігалось. Подібна ситуація спостерігалася під час демонстрацій 1 травня, на яких були присутні близько 2 000 людей, котрі представляли свої професійні союзи, навчальні заклади та «комуністичну партію Донецької народної республіки». Учасники скандували «*Ні фашизму*».

D. Порушення права на свободу об'єднань

106. У Харкові УВКПЛ помітило зростання кількості інцидентів за участі політичних груп та об'єднань активістів. Схоже, що ці групи найняті політиками та бізнесменами для придушення політичних і соціальних вимог населення шляхом залякування та насильства.

107. У Дніпрі простір для висловлення альтернативних поглядів, особливо на підтримку комунізму, залишається обмеженим. УВКПЛ опитало⁷⁶ керівника двох організацій який повідомив, що після березня та квітня 2014 року він та члени організації одержують погрози та зазнають нападів з боку правих активістів. Державна реєстраційна служба Міністерства юстиції подала заяву до Дніпровського окружного адміністративного суду щодо заборони діяльності обох організацій, звинувачуючи їхні представників у публічних закликах до порушення територіальної цілісності України під час демонстрацій у 2014 році. Голова організації скаржився, що СБУ провела приблизно 60 обшуків у квартирах членів НУО, проте після цього жодних звинувачень висунуто не було.

108. У Дніпродзержинську УВКПЛ відстежує справу двох членів «Комуністичної партії», яким висунуто обвинувачення у посяганні на територіальну цілісність України та незаконне заволодіння зброєю у вересні 2014 року. Обидва обвинувачені утримувалися під вартою у Дніпровському СІЗО до 19 квітня 2016 року, коли суд звільнив їх під заставу. УВКПЛ відмічає процедурні порушеннями у даній справі.

На території, підконтрольній озброєним групам

109. Організації громадянського суспільства, включно із захисниками прав людини, не можуть вільно вести свою діяльність на території, підконтрольній озброєним групам. Деякі мешканці Донецька повідомили УВКПЛ, що вони переслідуються (або бояться бути переслідуваними) з боку «міністерства державної безпеки» за їхні проукраїнські погляди або минулі зв'язки з українськими НУО.

110. За повідомленнями, у «Донецькій народній республіці» триває практика, коли «державних службовців», «посадових осіб», шахтарів, лікарів та вчителів змушують вступати у так званий «громадський рух» «Вільний Донбас». Веб-сайт «НУО» постійно оновлюється, й на ньому публікуються імена її членів, що викликає побоювання за їхню безпеку, особливо при спробі перетнути лінію зіткнення. УВКПЛ одержало інформацію від мешканців «Донецької народної республіки» про те, що члени озброєних груп вимагають, щоб працівники компаній, які працюють на підконтрольній озброєним групам території, або вступали у лави цієї «НУО», або ж звільнялися. За наявною інформацією, члени озброєних груп у супроводі представників «Вільного Донбасу» відвідують офіси і приміщення підприємств і наполегливо радять працівниками вступати до «громадського руху». Більшість людей погоджується, щоб не втрачати роботу. УВКПЛ також стало відомо про те, що студентів «Донецького державного університету управління» змушують вступати в громадську організацію «Молода республіка».

⁷⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 березня 2016 року.

111. УВКПЛ продовжувало стежити за журналістом з Києва, позбавленого волі на початку 2016 року озброєними групами, та одного чоловіка, якого затримали у 2015 році за відверто проукраїнські погляди. Релігієзнавця, позбавленого волі в січні 2016 року, досі тримають під вартою та не дають доступу до правових послуг. При цьому, було звільнено співзасновницю гуманітарної організації, яку було позбавленого волі у «Донецькій народній республіці»⁷⁷.

Е. Порушення права на свободу поглядів та їхнє вільне вираження

112. Журналісти стикаються з обмеженнями при висвітленні проблем в охопленій конфліктом зоні на території, підконтрольній Уряду. Це, зокрема, включає підвищений тиск з боку власників ЗМІ, а також самоцензуру журналістів, що працюють поблизу лінії зіткнення.

113. Журналісти та активісти організацій громадянського суспільства, які критикують різні державні органи влади, також можуть ставати об'єктами кримінального переслідування. 25 березня 2016 року Генеральна прокуратура відкрила кримінальне провадження проти НУО «Центр протидії корупції»⁷⁸. Печерський районний суд міста Києва надав прокурорам дозвіл на вилучення документації НУО та дозволив їм перевірити її фінансові операції. 11 травня Генеральна прокуратура звернулася до Печерського районного суду міста Києва з клопотанням надати дозвіл на доступ до інших документів організації. НУО відома своїми публічними заявами про боротьбу з корупцією, та переконана, що такі кроки здійснюються з метою тиску. На цьому етапі про жодні виявлені незаконні діяння не повідомлялося. У відомого телевізійного ведучого, політичне ток-шоу якого стало платформою для висловлення позиції учасників різних таборів, в тому числі й жорсткої критики органів влади, 26 квітня було відкликано дозвіл на працевлаштування, після чого він оголосив дводенне голодування, оскільки вважав відкликання дозволу на працевлаштування «політично вмотивованим». Деякі експерти у сфері ЗМІ переконані⁷⁹, що така поведінка правоохоронних та інших державних органів має на меті перешкоджання незалежній та критичній журналістиці.

114. У Запоріжжі НУО «Соціальне Запоріжжя» зазнавала тиску з боку Запорізького обласного управління СБУ. У грудні 2015 року чотири члени НУО одержали статус свідків у справі про тероризм. Передбачалося, що вони даватимуть показання про діяльність НУО та про те, чи вели вони діяльність з посягання на територіальну цілісність України. Один із членів НУО розповів УВКПЛ, що на той час НУО припинила будь-яку публічну діяльність остерігаючись, що вони можуть «змінити статус зі свідків на обвинувачених»⁸⁰.

115. УВКПЛ зафіксувало напади на офіси трьох телевізійних каналів: «*Інтер*», «*17 канал*» та «*ТРК Україна*». За повідомленнями ЗМІ, 21 лютого 2016 року невідомі особи напали на журналістів «*17 каналу*». Також офіс каналу було частково зруйновано, а обладнання викрадено. 22 квітня група молодих людей увійшла в приймальню офісу телеканалу «*ТРК Україна*» та розкидала листівки з написом: «*Буде кров.*» 25 лютого близько 50 осіб, яких пов'язують з Цивільним корпусом

⁷⁷ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 15 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграфи 136–139, 143–147.

⁷⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 22 квітня 2016 року.

⁷⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 квітня 2016 року.

⁸⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 22 квітня 2016 року.

«Азов», заблокували будівлю найбільшого українського телевізійного каналу «Інтер». Це було зумовлено відвертими коментарями російської журналістки, яка працювала на «Інтері», які були сприйняті як образливі щодо осіб, загиблих під час подій на Майдані. За день до цього СБУ депортувала журналістку до Російської Федерації, після її коментарів. У всіх трьох випадках поліція або розпочинала розслідування, або відкривала кримінальне провадження проти підозрюваних за фактом перешкодження журналістській діяльності.

116. УВКПЛ продовжує відстежувати справу двох журналістів⁸¹, які утримуються в Житомирському СІЗО з 24 листопада 2015 року, обвинувачених у створенні терористичної організації. Адвокат одного з журналістів вказує на процедурні порушення, включаючи продовження судом до 25 травня 2016 року тримання під вартою без особливої на те необхідності. Обвинувальний акт був вручений 28 квітня 2016 року. Судовий процес триває.

117. 12 травня 2016 року Івано-Франківський міський суд засудив журналіста Руслана Коцабу, звинуваченого у державній зраді та перешкодженні роботі Збройних сил України, до трьох років і шести місяців позбавлення волі. Судом було встановлено, що Руслан Коцаба за запитом російських засобів масової інформації готував пропагандистські матеріали, метою яких було перешкодження діяльності Збройних сил України. Відповідно до рішення суду, судді взяли до уваги інформацію державного обвинувача про зв'язки Коцаби зі озброєними групами. Водночас суд зняв обвинувачення у державній зраді. Адвокати журналіста повідомили, що будуть подавати апеляцію.

118. Верховною Радою України було прийнято зміни⁸² до Закону від лютого 2015 року про заборону фільмів російського виробництва. Навіть попри незначущість змін, ці та подібні рішення свідчать про тенденцію в напрямку обмеження вільного обміну інформацією.

119. 10 травня 2016 року на українському веб-сайті «Миротворець» було опубліковано персональні дані 4068 українських та міжнародних журналістів, які нібито мають акредитацію на роботу в «Донецькій народній республіці». Інформація містила їхні імена, номери телефонів та адреси. Один із професійних фахівців у сфері засобів масової інформації, який веде діяльність у «Донецькій народній республіці», повідомив УВКПЛ⁸³, що до переліку включено осіб, які не є журналістами, та які працювали в Донецьку і до конфлікту. Той факт, що особи, внесені до переліку, зображається на контрольованих Урядом територіях як такі, що співпрацюють з терористами, викликає занепокоєння та може наражати цих осіб на небезпеку. УВКПЛ наголошує на важливості забезпечення того, щоб персональні дані оберігалися від протиправного використання, та водночас застерігає, що опубліковані на веб-сайті дані використовуються урядовими силами на блокпостах на лінії зіткнення.

120. Міністерство інформаційної політики на виконання Плану дій із захисту прав людини створило міжвідомчу робочу групу. Робоча група розроблятиме пропозиції щодо внесення змін до законодавства у сфері медіа та свободи слова, з метою гармонізації законодавства з європейськими стандартами. Вкрай важливо, щоб цей процес був прозорим та включав консультації з громадянським суспільством.

⁸¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 28 березня 2016 року.

⁸² Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про кінематографію" щодо фільмів держави-агресора (№3359)

⁸³ Інтерв'ю ММПЛУ, 10 травня 2016 року.

На території, підконтрольній озброєним групам

121. На територіях, підконтрольних озброєним групам, свобода вираження та можливість вільно висловлювати свої погляди і думки є надзвичайно обмеженою. Люди, що проживають у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», чітко знають, що вільне та публічне висловлення своїх поглядів не є прийнятним на територіях, що контролюються озброєними групами. На запитання, чому ніхто не протестує та не виступає публічно проти «республік», мешканці повідомляють УВКПЛ, що такі дії навіть неможливо уявити.

122. 3 березня 2016 року журналіст-фрілансер Марія Варфоломеєва, яку затримали озброєні групи «Луганської народної республіки» 9 січня 2015 року, була звільнена у рамках обміну на затриману жінку-учасницю озброєних груп. Для багатьох журналістів, які прагнуть висвітлювати події в «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», її тривале тримання під вартою стало своєрідним сигналом про нетолерантність та небезпечність вільного висловлення думок на територіях, підконтрольних озброєним групам.

123. 8 березня 2016 року група з п'яти російських журналістів з «Russia Today», «Первый канал», «Пятый канал» та «РИА Новости» потрапили під обстріл поблизу блокпосту в Ясинуватій «Донецької народної республіки» на трасі Ясинувата-Горлівка. Повідомляється, що журналісти не постраждали. Журналісти були добре помітні, та, як зазначається, повідомляли свої координати військовим силам, присутнім у тій зоні. УВКПЛ нагадує, що журналісти користуються спеціальним захистом під час збройних конфліктів відповідно до міжнародного гуманітарного права.

124. 1 травня 2016 року на блокпості Курахово кілька «офіцерів» «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки» відмовили у в'їзді двом британським та одному австралійському журналістам, які працюють на турецьку медіа агенство «TRT World», незважаючи на те, що вони одержали акредитацію 29 квітня. Точна причина відмови не підтверджена.

125. УВКПЛ зафіксувало подальші утиски медіа операторів, які здійснюють діяльність на територіях, підконтрольних озброєним групам. Додатково до 150 веб-сайтів заблокованих 22 березня 2016 року «міністерством юстиції» «Луганської народної республіки» «міністерством інформації, друку та масових комунікацій» зареєстровано «наказ»⁸⁴, яким операторам та провайдерам телекомунікаційних послуг забороняється поширювати інформацію з порушенням законодавства «Луганської народної республіки». Згідно з позицією «міністерства юстиції», такі заходи були вжиті для подальшого захисту «національної безпеки республіки».

126. УВКПЛ отримало інформацію про те, що озброєні групи здійснюють прямий вплив на групи змісту повідомлень у місцевих ЗМІ, особливо, коли йдеться про групи образу лідерів озброєних груп та про події, пов'язані з конфліктом. За інформацією місцевих журналістів, існує лише невелика кількість веб-сайтів та онлайн каналів, які слугують платформою, на якій люди та працівники медіа можуть вільно висловлювати свої погляди без цензури.

⁸⁴ Наказ «міністерства інформації, друку та масових комунікацій» «Луганської народної республіки» від 22 березня 2016 року № 10-ОД «Про заборону розповсюдження інформації з інформаційних сайтів, які поширюють інформацію з порушенням законодавства «Луганської народної республіки», та про заборону мовлення», зареєстровано Міністерством юстиції «Луганської народної республіки» 25 квітня 2016 року за № 181/528.

V. Економічні та соціальні права

«Чому ми, чому ж саме ми? Хіба це життя? Нас шестеро в сім'ї, а виживати доводиться на дві пенсії. Ліки нам геть не по кишені. Хіба не ліше було б померти, ніж оце так страждати.»

- Жінка похилого віку, хвора на рак, яка мешкає в Донецьку

128. За два роки конфлікт суттєво вплинув на реалізацію соціально-економічних прав цивільним населенням по всій Україні. Заходи, запроваджені у листопаді 2014 року постановою⁸⁵ Уряду України, продовжують негативно впливати на цивільне населення, що проживає на підконтрольних озброєним групам територіях. Припинення надання усіх державних послуг призвело до зниження захищеності та підвищення рівня вразливості населення. Громадяни не мають доступу до соціальної допомоги, банківських рахунків та реєструвати акти цивільного стану, якщо вони не зареєстровані на контрольованих Урядом територіях.

129. За даними Міністерства соціальної політики України, зареєстровано 1,78 мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Багато ВПО обмежуються у правах та не одержують рівного захисту згідно із законом. Закон про місцеві вибори від 14 липня 2015 року не давав ВПО права голосувати на місцевих виборах у жовтні 2015 року. УВКПЛ було опитано ВПО з Криму, який пройшов через низку судових процедур, щоб отримати право голосувати в одному з турів місцевих виборів 2015 року. УВКПЛ закликає Верховну Раду ухвалити законодавчі акти, які нададуть ВПО право голосувати, та звертає увагу на той факт, що довгострокові рішення, які б забезпечили інтеграцію ВПО, досі не були розроблені. ВПО продовжують жити в умовах повної невизначеності, що наражає їх на ризик стати другорядними громадянами.

130. Жертви катувань, родини зниклих безвісти та мобілізовані солдати зазнають труднощів у доступі до необхідних реабілітаційних послуг. Послуги держави на належному рівні переважно залишаються недоступними.

131. Усе населення України потерпає від погіршення економічної ситуації. Згідно з доповіддю Світового банку⁸⁶, збройний конфлікт, що триває, становить великий тягар для бюджету країни. Видатки на оборону становлять майже 5 відсотків ВВП у 2016 році (майже 4 млрд дол. США). 1 березня 2016 року НУО «Пацієнти України» організувала мирну демонстрацію під Кабінетом Міністрів України, щоб привернути увагу до дефіциту бюджету у розмірі чотири мільярди гривень (157 201,96 ~~млн~~ ~~млрд~~ на життєво необхідні ліки. 7 квітня Світовий банк⁸⁷ повідомив, що у 2015 році річне зростання розміру ВВП становило мінус 10 відсотків з одночасним різким падінням

⁸⁵ Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях», уведене в дію Указом Президента України від 14 листопада 2014 р. № 875/2014, а також Постанова Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей».

⁸⁶ 25 лютого 2016 року — Доповідь Світового банку на семінарі: Конфлікт в Україні та подальші плани

⁸⁷ Світовий банк, «Економічний прогноз для Європи та Центральної Азії», 7 квітня 2016 року (доступне за посиланням: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2016/4/684961459973316876/Presentation-ECA-Economic-Update-April-2016.pdf>)

приватного споживання, з найгіршим показником з-поміж усіх країн Східної Європи та Центральної Азії⁸⁸.

132. 16 березня 2016 року Кабінет Міністрів України ухвалив Національну стратегію подолання бідності⁸⁹, яка зазначає, що 23,8 відсотка⁹⁰ населення живе за межею бідності.

133. Міжнародна організація з міграції (МОМ) занепокоєна, що тривале погіршення економічного становища в Україні може створити умови, сприятливі для зростання рівня торгівлі людьми, в тому числі й ВПО, які зазвичай найбільш економічно вразливі. НУО, які надають послуги потерпілим від торгівлі людьми в регіонах з високим припливом ВПО, повідомили УВКПЛ, що в той час як число виявлених потерпілих залишається на низькому рівні, було відзначено, що місцеві чоловіки більше прагнуть виїхати за кордон (в основному в Російську Федерацію та Польщу) в пошуках роботи, у зв'язку з малими перспективами в регіоні. Особливу занепокоєність викликає те, що через наведені фактори, ті, хто вже потерпіли від експлуатацію в минулому, як і раніше, продовжують приймати пропозиції на роботу, що може призвести до повторної експлуатації. Торговці також фокусуються на ВПО, які часто найбільш економічно вразливі. В даний час, одна НУО по боротьбі з торгівлею людьми в Харкові надає послуги з реабілітації двох сестер з Тореза, які були вивезені до Фінляндії, і трьох молодих чоловіків з Донецької області, які, за їхніми словами, були експлуатовані в Російській Федерації.

А. Право на соціальне забезпечення та соціальний захист

134. 17 лютого 2016 року Верховна Рада провела перші слухання, відколи розпочався конфлікт, про ситуацію з ВПО та громадянами України, що мешкають на території, що не контролюється Урядом. На основі цих слухань та у взаємодії з громадянським суспільством⁹¹ Верховна Рада ухвалила комплексний пакет рекомендацій, що передбачають створення центрального координаційного органу, який опікуватиметься питаннями ВПО. Ці ініціативи було втілено шляхом утворення нового Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб 14 квітня 2016 року⁹².

135. 21 лютого 2016 року Кабінет Міністрів України оголосив про процес верифікації місця проживання ВПО як умови для отримання соціальної допомоги. 16 лютого Міністерство соціальної політики наказало своїм регіональним підрозділам та місцевим департаментам призупинити всі соціальні виплати ВПО до проходження верифікації місця їхнього перебування на територіях, контрольованих Урядом, з метою боротьби з шахрайством. Попередні постанови, що вступили в силу в листопаді 2014 року, прив'язали право ВПО на соціальні виплати (пенсії, виплати у зв'язку з інвалідністю, допомога у зв'язку з народженням дитини та виплати батькам-одинакам і сім'ям, що мають більше трьох дітей) до статусу ВПО. Як результат, переселені особи, але не зареєстровані як ВПО, не мають права одержувати соціальних виплат, що суперечить рішенню Вищого адміністративного суду від 16 жовтня 2015 року.

⁸⁸ ПРООН: Соціально-економічні ризики та оцінка вразливості

⁸⁹ Розпорядження Кабінету Міністрів України № 161-р, 16 березня 2016 року.

⁹⁰ Оцінки зроблені в 2015 році.

⁹¹ Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції», № 4273 від 18 березня 2016 року.

⁹² Кабінет Міністрів України, Постанова № 4424 від 14 квітня 2016 року.

136. З доступної інформації стало відомо, що після ухвалення відповідного рішення Кабінетом Міністрів України, СБУ надала місцевим адміністраціям списки осіб, яким рекомендовано припинити соціальні виплати до верифікації місця проживання. УВКПЛ розглянув список, який СБУ передала місцевій адміністрації в Харкові. Є підстави вважати, що перелік було складено на основі інформації з бази даних СБУ про осіб, які одержали дозвіл на перетин лінії зіткнення. УВКПЛ опитало ВПО в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях та в Краматорську щодо наслідків процесу верифікації. Загалом було відзначено загальні побоювання щодо встановлених критеріїв та їх застосування.

137. Відповідно до міжнародного права прав людини⁹³, використання персональних даних не повинно носити дискримінаційний характер. Крім того, навіть у контексті боротьби з тероризмом, збір та обробка даних повинні відповідати меті, для якої такий збір та обробка передбачені. Подібне протиправне використання інформації про людей, які подавали заяви на одержання дозволів, негативно впливає на можливість реалізації ними своїх економічних та соціальних прав, та викликає занепокоєння щодо того, яким чином така інформація може використовуватися в майбутньому. УВКПЛ також опитало⁹⁴ ВПО з Криму, які заявляють про імовірне порушення їхнього права на недоторканність приватного життя керівництвом тимчасового закладу, у якому вони проживають, яке, за свідченнями, відкривало їхню кореспонденцію.

138. 1 квітня місцевий департамент соціального забезпечення в Бердянську опублікував на своєму веб-сайті повідомлення із закликом до мешканців міста верифікувати фактичне місце проживання ВПО відповідно до оприлюдненого переліку адрес. Представники департаменту повідомили, що мали на меті спростити процес верифікації ВПО та уникнути довгих черг. Водночас це викликає серйозне занепокоєння у зв'язку з тим, що представники місцевої влади таким чином заохочували місцеве населення надавати інформацію про ВПО, що потенційно може призвести до негативних наслідків для місцевої інтеграції ВПО та представляючи їх у негативному світлі. Повідомлення було видалено того ж дня, проте у соціальних мережах воно призвело до негативної реакції.

139. Новий порядок серйозно вплинув також і на осіб літнього віку та людей з інвалідністю, чия обмежена мобільність перешкоджає їхньому доступу до департаментів соціального забезпечення та/або пенсійного фонду з метою перевірки їхнього включення до списків чи для підтвердження адреси фактичного проживання. Як результат, вразливі ВПО постраждали від безпідставного призупинення виплати їм соціальної допомоги та пенсій без попереднього повідомлення, позбавляючи деяких з них усіх їхніх до існування та наражаючи їх на зубожіння. УВКПЛ провело інтерв'ю з жінкою⁹⁵ з інвалідністю у Краматорську, яка є ВПО та матір'ю-одиначкою й виховує 13-річну доньку. Вона випадково дізналася, що її внесено до списку «підозрюваних», а коли відвідала пенсійний фонд, то з'ясувалося, що вся належна їй соціальна допомога була скасована, включаючи пенсію у зв'язку з інвалідністю.

⁹³ Загальний коментар МПГПП № 16 до статті 17 (право на недоторканність приватного життя) — Право на повагу до особистого і сімейного життя, на недоторканність житла або таємницю кореспонденції, та захист честі і репутації, ухвалено Комітетом ООН з прав людини 8 квітня 1988 року; Настанови щодо прав людини та боротьби з тероризмом, ухвалені Комітетом Міністрів 11 липня 2002 року на 804-ому засіданні Заступників Міністрів.

⁹⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 22 квітня 2016 року.

⁹⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 8 квітня 2016 року

140. 28 березня та 5 травня 2016 року УВКПЛ та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців надіслали Уряду України спільного листа, в якому рекомендували запровадити прозорий процес верифікації статусу ВПО, відповідний механізм оскарження рішень, та відв'язати виплати соціальної допомоги, які не пов'язані з переселенням, зі статусом ВПО. На момент підготовки цієї Доповіді від Уряду не надходило відповіді.

141. Окрім цього, суперечливі положення різних нещодавно прийнятих законодавчих актів додатково ускладнюють доступ ВПО до соціальної допомоги та своїх прав. Зміни, внесені до закону про ВПО від 24 грудня 2015 року, спростили процедуру реєстрації ВПО завдяки скасуванню вимоги щодо штампу Державної міграційної служби у посвідченні ВПО, що підтверджує місце проживання. Однак, Кабінет Міністрів України не зміг протягом встановленого для цього тримісячного перехідного періоду внести належні зміни до підзаконних актів та процедур, щоб привести їх у відповідність із законом. Практика відновлення виплат мала регіональні відмінності, спричиняючи розгубленість. В результаті, місцеві департаменти соціального забезпечення, керуючись чинною редакцією Постанови, як і раніше, вимагають штамп Державної міграційної служби. У той же час, відповідно до внесених змін до Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», які набули чинності з 4 квітня, Державна міграційна служба більше не може підтверджувати місце проживання, оскільки цю функцію було передано центрам надання адміністративних послуг.

142. Вимога щодо фізичної присутності ВПО під час пере випуску банківських карток для отримання соціальної допомоги, визначена Постановою Кабінету Міністрів України № 167, надалі дискримінує людей з інвалідністю чи обмеженою мобільністю, а також тих, хто проживає на територіях, що контролюються озброєними групами.

На території, підконтрольній озброєним групам

143. Доступ до роботи залишається однією з найбільших проблем на територіях, підконтрольних озброєним групам. За даними «центру зайнятості» у Донецьку, за період з 1 січня по 3 травня 2016 року офіційно зареєстровано безробітними 29 000 осіб, з них лише 5 600 змогли знайти постійну зайнятість.

144. Найбільше постраждали шахтарі та залізничні працівники, оскільки ці дві галузі або припинили, або значно зменшили свою роботу внаслідок збройного конфлікту. Багато працівників отримують невеликі зарплати зі значними затримками або не отримують взагалі. Більшість із них не відповідають критеріям отримання гуманітарної допомоги, оскільки не вважаються вразливими за демографічною ознакою. Залізничні працівники в Єнакієвому та Дебальцевому були офіційно зареєстровані на контрольованій Урядом території, тож вони змушені перетинати лінію зіткнення, щоб одержати зарплату; крім того, з лютого 2016 року Уряд України припинив виплачувати їм зарплати. Працівники занепокоєні відсутністю оплати та неясністю щодо свого майбутнього. Майже 70 відсотків залізничних працівників — жінки.

В. Реєстрація актів цивільного стану та доступ до послуг держави

145. Акти цивільного стану, як, зокрема, свідоцтва про народження та свідоцтва про смерть, що видаються на територіях, підконтрольних озброєним групам, в Україні не визнаються. Проте без таких документів неможливо одержати доступ до певних видів державних послуг. Документи визнаються в Україні лише за рішенням

суду, що порушує міжнародні принципи права, згідно з якими визнання документів повинно відбуватися в рамках адміністративної процедури.

146. Нова спрощена процедура судового розгляду, запроваджена Міністерством юстиції (див. Параграфи 174-175), передбачає, що фізичні особи повинні прибути на територію, що контролюється Урядом України, сплатити судовий збір, який становить приблизно 275 грн. 60 коп. (майже 10 дол. США), та дочекатися завершення процесу, який в середньому триває від одного до трьох днів. Завдяки цьому істотно скоротився час очікування допомоги при народженні, для одержання якої обов'язково необхідне визнане свідоцтво про народження.

147. Опитування, проведені УВКПЛ, свідчать, що наявність ідентифікаційних документів має прямий вплив на доступ до соціальної допомоги та соціальних послуг. УВКПЛ стало відомо, що сироти, вивезені з територій, підконтрольних озброєним групам, та колишні затримані, передані з таких територій, часто не мають ідентифікаційних документів, що перешкоджає їм одержати доступ до освіти, роботи, гуманітарної або соціальної допомоги. Попри те, що проблема відома з 2014 року, Уряд України й досі не розробив процедури відновлення документів. Люди, які мешкають на підконтрольних озброєним групам територіях і потребують відновлення своїх паспортів, стикаються з додатковими труднощами.

На території, підконтрольній озброєним групам

148. УВКПЛ занепокоєне тим, що цивільне населення, яке повертається на територію, підконтрольній озброєним групам, може опинитися під ризиком дискримінації та сприйматися як «зрадники». За інформацією співрозмовників з ММПЛУ, до репатріантів може застосовуватися спеціальна процедура «публічного голосування» щодо того, чи можна її брати на роботу, особливо якщо це лікар, учитель чи державний службовець.

149. З 16 березня 2016 року «Донецька народна республіка» розпочала видавати власні «паспорти». В першу чергу вони видаються особам, які досягнули віку 16, 25 чи 45 років (вік видачі першого паспорта чи вклеювання фотокартки), або особам, які втратили свої ідентифікаційні документи. За повідомленнями, до червня 2016 року буде видано 34 000 «паспортів»⁹⁶, які дадуть людям право голосувати, проте їх наявність чи відсутність жодним чином не впливатиме на доступність інших державних послуг. Викликає занепокоєння той факт, що допоки діти віком від 16 до 18 років, що проживають на підконтрольних озброєним групам територіях, не перетнуть лінію зіткнення для одержання паспорта громадянина України, вони не матимуть жодних ідентифікаційних документів, які визнаються за межами територій, підконтрольних озброєним групам.

С. Права на житло, землю та власність

150. Права на житло, землю та власність викликають велике занепокоєння цивільного населення, що проживає по обидва боки від лінії зіткнення. Урядом України не створено жодного комплексного механізму, зокрема, щодо компенсацій. Безперервні бойові дії та захоплення будинків перешкоджають поверненню людей у свої домівки на постійне проживання. Крім того, перевірка стану нерухомого майна, за повідомленнями, одна з основних причин, чому ВПО повертаються на охоплену

⁹⁶ Донецьке агентство новин, «Понад 34 тисячі паспортів республіканського зразка до літа одержать молоді громадяни ДНР», 16 березня 2016 року, (доступне за посиланням: <http://dan-news.info/politics/bolee-34-tysyach-pasportov-respublikanskogo-obrazca-do-leta-poluchat-molodye-grazhdane-dnr-zaxarchenko.html>)

конфліктом територію, у зв'язку з повідомленнями про мародерство та подальше руйнування власності цивільного населення.

151. Протягом звітної періоду УВКПЛ провело низку інтерв'ю, з яких стало відомо про використання та захоплення приватних будинків українськими військовими. УВКПЛ юбачило житлові будинки у Луганському, захоплені військовими⁹⁷. Одна оселя використовувалася з 7 січня 2015 року по березень 2016 року і була розграбованою та частково пошкодженою членами батальйонів «Айдар», «Дніпро-1» та солдатами Збройних сил України. ЗСУ залишили будинок після того, як жертви поскаржилися про захоплення будинку до Департаменту національної поліції України в Новоайдарі. Проте майно лишилося захопленим іншими групами. 3 грудня 2014 року приватний будинок⁹⁸ використовувався військовими у селі Пшеничне Станично-Луганського району (Луганська область), і, як повідомляється, він і досі ними використовується. Після скарг власників поліція не вжила жодних заходів до військових, які захопили будинок. УВКПЛ помічає, що місцева поліція та правоохоронні органи часто неохоче розслідують порушення прав на житло, землю та власність, вчинені українськими військовими.

152. Протягом звітної періоду мешканець Слов'янська успішно відсудив відшкодування збитків, заподіяних його приватному будинку внаслідок конфлікту. На відміну від попередніх рішень у подібних справах, 15 березня 2016 року Апеляційний суд Донецької області в Бахмуті виніс рішення, щоб держава виплатила компенсацію за пошкодження, заподіяні майну в результаті обстрілів у червні 2014 року. Посилаючись на внутрішнє антитерористичне законодавство, суд підтвердив обов'язок Уряду виплатити компенсацію за пошкодження внаслідок «терористичного акту» незалежно від того, яка сторона стала тому виною.⁹⁹ УВКПЛ вітає подібне рішення суду та стежитиме за його виконанням.

153. УВКПЛ вітає той факт, що 25 березня 2015 року Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України створило¹⁰⁰ робочу групу з розробки механізму виплати компенсацій за майно, пошкоджене внаслідок конфлікту, як це передбачено Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини. Протягом звітної періоду на розгляд Верховної Ради України було внесено низку законодавчих ініціатив, покликаних забезпечити правовий захист цивільних осіб, чиє майно зазнало пошкоджень. УВКПЛ закликає Уряд України впровадити дієвий механізм реституції та виплати компенсацій за пошкодження майна, з урахуванням відповідних міжнародних стандартів та провідної практики у сфері захисту прав людини.

154. УВКПЛ провів зустріч з ВПО, які проживають у колективному центрі по вулиці Кустанайська в Києві (під опікою Міністерства юстиції), серед яких були сім'ї з дітьми, люди з інвалідністю та особи похилого віку. ВПО повідомили, що вони почуваються дискримінованими за ознакою походження. Також вони повідомили про перебої з такими комунальними послугами, як електрика, опалення та гаряча вода, особливо під час сильних морозів узимку. УВКПЛ зафіксувало подібну ситуацію в колективному центрі в Одесі, коли Одеська обласна державна адміністрація та центральна адміністрація не змогли узгодити умови розміщення кількох десятків ВПО з інвалідністю, як це було обіцяно ВПО. У результаті наприкінці квітня близько

⁹⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 22 квітня 2016 року

⁹⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 7 березня 2016 року.

⁹⁹ Стаття 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», № 638-IV від 20 березня 2003 року.

¹⁰⁰ Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 69 від 25 березня 2016 року.

50 ВПО одержали повідомлення про виселення. Станом на 10 травня кілька родин уже переїхало до іншого колективного центру, щоб уникнути виселення. У цих випадках ВПО не можуть повноцінно реалізовувати своє право на житло.

На території, підконтрольній озброєним групам

155. На території, підконтрольній озброєним групам, не припиняються випадки мародерства, захоплення, пошкодження та використання у військових цілях майна цивільного населення. Протягом звітного періоду УВКПЛ провело інтерв'ю з людьми, які розповіли, що у 2014 та 2015 роках їхнє майно було розграбоване та частково або повністю знищене озброєними групами.

156. Деякі жертви були переконані, що це відбувалося через їхню проукраїнську позицію¹⁰¹. Пара з Алчевська в Луганській області повідомила, що їхній сусід бачив, як озброєні групи грабували їхній будинок, і чули, як вони між собою обговорювали, що там живуть проукраїнськи налаштовані люди, використовуючи при цьому образливе слово («укропи»). Про подібний випадок розповів чоловік¹⁰² з Северодонецька в Луганській області, який раніше був військовослужбовцем, а наразі є ВПО. 27 червня 2014 року чоловіка, за його свідченнями, імовірно затримали озброєні групи, потім його допитували та катували три особи, які представилися представниками Головного розвідувального управління Російської Федерації. Він повідомив, що озброєні групи знищили його транспортний бізнес, зокрема, 30 вантажівок, кілька складів, гаражі, автомобілі та обладнання на загальну суму 20 000 000 грн (приблизно 780 000 дол). За свідченнями очевидців повного знищення його майна, озброєні групи використовували вибухові пристрої, піддаючи небезпеці мешканців, що проживали поблизу.

157. У липні 2014 року бізнесмен з Дружківки¹⁰³ тримався під вартою протягом 5 днів озброєними групами, його катували за відмову від передачі бізнесу та «співпрацювати з новою владою». Його дружині та дочці погрожували сексуальним насильством, і зрештою його власність та бізнес були розграбовані.

Д. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я

158. Система охорони здоров'я в Україні ще до початку конфлікту загалом страждала від системних проблем. З 2014 року становище пацієнтів, які потребують систематичного лікування для збереження їхнього життя, тільки погіршилося. Державний бюджет передбачає кошти на лікування лише 30 відсотків людей, що живуть з ВІЛ, 37 відсотків пацієнтів, хворих на туберкульоз, 9 відсотків пацієнтів, хворих на гепатит, 66 відсотків дітей, хворих на рак, та 27 відсотків пацієнтів, хворих на гемофілію¹⁰⁴. Крім того, тендери на закупівлю ліків для вказаних категорій пацієнтів так і не проведені, що може призвести до перебоїв, а отже, може поставити під серйозний ризик життя пацієнтів.

159. Потреба у психологічній допомозі залишається високою як для багатьох цивільних, так і для військових. УВКПЛ отримало інформацію про значне зростання випадків серцево-судинних захворювань та раку по обидва боки лінії зіткнення, що спеціалісти пов'язують з психологічними труднощами та стресом. Міністерство

¹⁰¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 березня 2016 року.

¹⁰² Інтерв'ю ММПЛУ, 5 травня 2016 року.

¹⁰³ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 квітня 2016 року.

¹⁰⁴ НУО «Пацієнти України» (доступно за посиланням <http://patients.org.ua/2016/03/01/uryad-spisav-pomirati-bilshe-100-tisyach-smertelno-hvorih-patsiyentiv/>)

оборони повідомило, що з 200 000 військових, які одержали статус учасників «антитерористичної операції» лише 20 000 одержують психологічні послуги. Серед цивільного населення особливо вразливими лишаються діти, оскільки їхні особливі психологічно-соціальні потреби, пов'язані з конфліктною ситуацією, залишаються незадоволеними. За статистикою широко відомої гарячої лінії для дітей, яка одержує близько 4 000 дзвінків на місяць, понад 40 відсотків стосуються питань психічного здоров'я.

160. Тоді як військові, звільнені з полону озброєних груп, мають безкоштовний доступ до базової медичної діагностики та лікування, для цивільного населення державні послуги лишаються практично недоступними та надаються винятково організаціями громадянського суспільства. Існує критична необхідність забезпечити доступність тестів на гепатит та інші інфекційні захворювання, що передаються через кров, оскільки умови полону в поєднанні з фізичним катуванням та жорстоким поведінням роблять полонених ще більш уразливими до таких захворювань. Станом на зараз цивільні особи, котрих позбавляли волі озброєні групи та котрі були звільнені, не мають права на безкоштовне тестування чи лікування, яке для них є надмірно дорогим.

161. УВКПЛ отримало тривожні повідомлення про відсутність медичної допомоги у слідчих ізоляторах, що у певних випадках призводило до смертей під вартою; зокрема, це СІЗО № 7 у Маріуполі, Стрижавське СІЗО № 81 у Вінницькій області, СІЗО у Дніпрі № 4, слідчі ізолятори у Запоріжжі та Маріуполі. Для затриманих доступні тільки базові ліки, а належні діагностичні процедури відсутні. Тривалість перебування затриманих під досудовим слідством та під вартою в рамках судового розгляду часто сягає року. Без належної медичної допомоги стан їхнього здоров'я істотно погіршується внаслідок поєднання низькоякісного харчування, браку свіжого повітря та відсутності опалення.

На території, підконтрольній озброєним групам

162. На територіях, підконтрольних *озброєним* групам, ліки у більшості випадків недоступні або ж надто дорогі. Хоча в основних містах приватні аптеки пропонують широкий вибір базових ліків, пацієнти рідко можуть дозволити собі придбати призначені ліки з причини обмежених фінансових ресурсів та високих цін.

163. Доступ до спеціалізованої допомоги залишається вкрай обмеженим. З листопада 2014 року згідно з постановою Уряду¹⁰⁵ про перенесення усіх державних установ, лікарні, що опинилися під контролем озброєних груп, перестали одержувати життєво необхідні ліки. За словами місцевих співрозмовників, система охорони здоров'я на таких територіях збереглася винятково завдяки гуманітарній допомозі, яка дозволила надавати базову медичну допомогу. Протягом звітнього періоду УВКПЛ отримало інформацію про брак тестів на ВІЛ, діагностичних та антиретровірусних препаратів для нових пацієнтів та ліків для хворих на туберкульоз та онкологічні захворювання.

¹⁰⁵ Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях», уведене в дію Указом Президента України від 14 листопада 2014 р. № 875/2014, та наступна Постанова Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей». Додаткову інформацію див. у 8-ій доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, що охоплює період з 1 по 30 листопада 2014 року, параграф 47.

164. Організації, які працюють у самопроголошеній «Донецькій народній республіці», повідомили, що приблизно 62 000 дітей та дорослих потребували лікування від раку, з яких 9 810 пацієнтів перебували у критичному стані. Деякі пацієнти навіть приїжджали з контрольованих Урядом територій, оскільки раніше Донецький онкологічний центр вважався одним з найкращих в Україні. У лютому 2016 року в лікарнях на підконтрольних озброєним групам територіях закінчилися спеціалізовані життєво необхідні онкологічні препарати, які були туди доставлені гуманітарними організаціями в листопаді 2015 року. Станом на зараз більше немає можливості здійснювати променеви терапію, а кількість операцій зменшилася вдвічі порівняно з доконфліктним рівнем, переважно через відсутність необхідного інвентарю. Крім того, 85 відсотків діагностичного обладнання вийшло з ладу. Доступність якісних медичних послуг додатково потерпає від стану медичного обладнання, більшість з якого не проходила належного технічного обслуговування, відколи розпочався конфлікт.

165. Всесвітня організація охорони здоров'я та НУО повідомляють про те, що 15 000 осіб, які проживають на території «Донецької народної республіки», та 7 000 осіб, які проживають на території «Луганської народної республіки», щоденно потребують інсуліну, який постачається в недостатніх обсягах. Рівень смертності в дітей, хворих на діабет, зріс унаслідок того, що вид інсуліну, який завозиться з Російської Федерації, відрізняється від того, який пацієнти одержували до початку конфлікту¹⁰⁶.

166. Ситуація у сільській місцевості та на околицях міст ще більш тривожна через відсутність спеціалістів та/або відсутність медичних закладів. Через нестачу персоналу лікарі, які лишилися працювати, перевантажені. УВКПЛ стало відомо, що вони зазвичай приймають по 50–70 пацієнтів щодня.

167. У Горлівці зафіксовані випадки, коли лікарі відмовлялися приймати людей похилого віку, поки ті не заплатять, а деяких не приймали до лікарні взагалі через їхній вік. Наприклад, УВКПЛ провело інтерв'ю з жінкою, літній чоловік якої помер 27 лютого після того, як йому відмовили у госпіталізації через «брак місця для таких пацієнтів»¹⁰⁷. «Органи влади» повідомили УВКПЛ, що медична допомога усім надається безкоштовно; однак навіть на околицях Донецька мешканці повідомляють, що при прийнятті до лікарень їх примушують брати на себе всі медичні витрати, які для багатьох часто надто обтяжливі¹⁰⁸.

168. Потреба у психо-соціальних послугах залишається вкрай високою. На околицях Донецька, Горлівки та Макіївки, які продовжують зазнавати обстрілів, УВКПЛ помітило, що під час спілкування про своє життя цивільне населення, а особливо жінки, часто плакали та демонстрували помітні ознаки пригніченого стану. Становище приблизно 400 000 дітей, що проживають на підконтрольних озброєним групам територіях, у більшості випадків є тривожним, особливо зважаючи на те, що гуманітарні організації стикаються з труднощами у наданні психосоціальної підтримки.

¹⁰⁶ Зустріч ММПЛУ, 19 та 21 квітня 2016 року.

¹⁰⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 квітня 2016 року.

¹⁰⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 20 квітня 2016 року.

VI. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

169. Звітний період ознаменувався численними законодавчими зрушеннями, які можуть позитивно вплинути на ситуацію. Україною було ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції про права дітей щодо процедури повідомлень, що поліпшує можливості для захисту прав дітей. Розпочалося виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері захисту прав людини, ухваленого в листопаді 2015 року. Схоже, що українські громадяни, що живуть на територіях, не контрольованих Урядом України, в цілому отримують користь від спрощеної судової процедури визнання фактів народження та смерті. Урядом було створено Державне бюро розслідувань, робота якого, як очікується, сприятиме реформі кримінальної юстиції. З іншого боку, минув рік після створення Національного агентства з питань запобігання корупції, яке так і не розпочало повноцінного функціонування. Крім того, відсутній помітний прогрес у внесенні змін до Конституції України.

A. Ратифікація конвенцій ООН

170. 16 березня Верховна Рада України ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дітей щодо процедури повідомлень¹⁰⁹. Вітаючи визнання компетенції Комітету з прав дитини отримувати і розглядати індивідуальні та міждержавні повідомлення, УВКПЛІ відзначає, що ратифікація супроводжується заявою, в якій уряд заявив, що застосування і виконання Україною своїх зобов'язань згідно з Факультативним протоколом є «*обмеженим і не гарантується*» на територіях, які вважаються окупованими чи непідконтрольними, і що так буде продовжуватися до повного відновлення конституційного порядку та ефективного контролю Уряду на таких територіях. Це викликає занепокоєння, що люди, які живуть у Криму та в окремих районах Донецької та Луганської областей, які контролюються озброєними групами, можуть не мати змоги подавати індивідуальні повідомлення до Комітету.

B. Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини

171. Протягом звітного періоду урядові агентства розпочали виконувати План дій з реалізації Національної стратегії у сфері захисту прав людини, ухвалений у листопаді 2015 року. Міністерство юстиції опублікувало квартальний звіт про хід виконання, в якому зібрано дані від усіх відповідальних органів. У звіті зазначається, що більшість із 44 заходів, які мали бути виконані у першому кварталі 2016 року, і досі перебувають на стадії виконання, водночас певні заходи були виконані раніше запланованого строку.

172. За попередньою оцінкою УВКПЛІ та деяких організацій громадянського суспільства, певні заходи, які у звіті були вказані як виконані, насправді ж виконані лише частково або не по суті. Одним з таких заходів є розроблення змін до національного законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації. Пунктом 105(1) Плану дій передбачено розроблення змін до законодавства з метою

¹⁰⁹ Україна також ратифікувала Конвенцію Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення №102 та взяла на себе зобов'язання за такими розділами Конвенції: розділ II "Медичне обслуговування", розділ III "Допомога у зв'язку з хворобою", розділ IV "Допомога по безробіттю", розділ V "Допомога по старості", розділ VI "Допомога у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання", розділ VII "Родинна допомога", розділ VIII "Допомога у зв'язку з вагітністю і пологами", розділ IX "Допомога по інвалідності", розділ X "Допомога у зв'язку з втратою годувальника".

приведення у відповідність із положеннями актів права ЄС переліку підстав, за якими забороняється дискримінація, включаючи заборону дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. У листопаді 2015 року Верховна Рада України ухвалила зміни до трудового законодавства, якими згадані підстави було внесено до переліку підстав, за якими забороняється дискримінація у трудових відносинах¹¹⁰. УВКПЛ закликає закріпити ці положення також у загальному законодавстві у сфері запобігання та протидії дискримінації.

С. Кримінальна юстиція

173. 29 лютого Уряд формально створив¹¹¹ Державне бюро розслідувань (ДБР)¹¹², уповноважене розслідувати злочини, вчинені високопосадовцями, працівниками правоохоронних органів, судьями, працівниками Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також військові злочини, за винятком розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, що залишається в юрисдикції СБУ. Згідно із законом, Голова ДБР обирається спеціальною комісією¹¹³, склад якої було затверджено 29 березня. До початку функціонування ДБР¹¹⁴, слідчі відповідних правоохоронних органів, органів прокуратури та служби безпеки продовжують здійснювати слідчі функції, якими вони були тимчасово наділені відповідно до перехідних положень Кримінального процесуального кодексу¹¹⁵. Утворення ДБР є важливим кроком на шляху до створення незалежної системи кримінальної юстиції.

174. 12 травня Верховна Рада України внесла зміни до перехідних положень Кримінального процесуального кодексу, чим змінила умови, що дозволяють здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого (*in absentia*)¹¹⁶. Згідно із внесеними змінами, які набули чинності в день ухвалення, тимчасово, до 15 квітня 2017 року, застосовують спрощені умови здійснення кримінальних проваджень за відсутності підозрюваного у період до 15 квітня 2017 року. Водночас, внесені зміни не встановлюють достатні гарантії, що може призвести до порушення прав на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд. Наприклад, щодо особи, яка перебуває в зоні проведення «антитерористичної операції», що включає підконтрольні Уряду території, може здійснюватись у провадженні за відсутності підозрюваного без її відома.

D. Реєстрація актів цивільного стану

175. Перші результати застосування спрощеної судової процедури визнання фактів народження і смерть, що мали місце на підконтрольних озброєним групам територіях на сході, а так само в Криму, свідчать, що протягом перших двох місяців

¹¹⁰ Закон України «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу», № 785-VIII від 12 листопада 2015 року.

¹¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного бюро розслідувань», № 127 від 29 лютого 2016 року.

¹¹² Закон України «Про Державне бюро розслідувань», № 794-VIII від 12 листопада 2015 року.

¹¹³ Конкурсна комісія складається з дев'яти осіб: трьох обирає Кабінет Міністрів України, трьох — Президент, і ще трьох — Верховна рада України.

¹¹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає, що це має статися не пізніше 20 листопада 2017 року.

¹¹⁵ Зміни, внесені до перехідних положень Кримінального процесуального кодексу 12 травня дозволяють слідчим органів прокуратури завершити досудове розслідування у провадженнях, розпочатих до створення ДБР, проте не довше двох років від початку функціонування ДБР.

¹¹⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України», № 1355-VIII від 12 травня 2016 року.

після впровадження відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу від 4 лютого 2016 року, реєстраційні органи України видали 1085 свідоцтв про народження та 1138 свідоцтв про смерть на основі судових рішень, які переважно ухвалювалися на користь заявників.

176. УВКПЛ відзначає прогрес, спричинений змінами, внесеними до Цивільного процесуального кодексу, проте висловлює занепокоєння щодо вартості процедури¹¹⁷, яка може ставати перепоною для людей, які мають обмежені фінансові ресурси. План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини передбачає запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження і смерті, що стаються на тимчасово окупованих та непідконтрольних територіях¹¹⁸. УВКПЛ усіляко заохочує Уряд продовжувати виконання заходів у цьому напрямку.

Е. Реформа державної служби

177. 1 травня набрав чинності Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року. Загалом, УВКПЛ оцінює його позитивно, оскільки він створює можливість для комплексного регрупування системи державної служби та має на меті викоринити корупцію на державному та місцевому рівнях влади. Закон запроваджує конкурсну систему відбору кандидатів на посади держслужбовців. Закон також чітко розмежує посади державної служби та інші (політичні та керівні) посади. Окрім цього, Закон запроваджує інститут професійних керівників у міністерствах — так званих «державних секретарів». Однак, УВКПЛ занепокоєне тим, що положення закону, якими регулюється процедура відбору кадрів, можуть негативно вплинути на незалежність офісу омбудсмена, оскільки зовнішній комісії положеннями надаються повноваження обирати керівника секретаріату, який уповноважений призначати решту співробітників.¹¹⁹ Це також суперечить чинним положенням ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

178. 28 березня був зареєстрований законопроект зміни до Закону «Про державну службу», якими омбудсмену повертаються повноваження з призначення його підлеглих, не передбачені початковою редакцією Закону. УВКПЛ підтримує такі зміни, оскільки вони дозволяють усунути ризик негативного впливу на незалежність офісу омбудсмена і закріплюють автономію цієї інституції відповідно до вимог Паризьких принципів¹²⁰.

¹¹⁷ Судовий збір становить 275 грн 60 копійок

¹¹⁸ Пункти 126(3) та 129(1) Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини передбачають, що Міністерство юстиції повинно розробити “із залученням неурядових організацій та міжнародних експертів і з урахуванням міжнародного досвіду (Молдови) та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект закону про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану”, передбачивши запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану”, якщо такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України або у населених пунктах Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження.

¹¹⁹ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 180.

¹²⁰ Див. додаток до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1993 року № 48/134 «Принципи, які стосуються статусу національних установ, що займаються заохоченням і захистом прав людини» (Паризькі принципи), «Склад і гарантії незалежності та плюралізму».

VII. Права людини в Автономній республіці Крим та місті Севастополь¹²¹

179. Два роки тому Російська Федерація взяла на себе контроль над Кримським півостровом після «референдуму», який був проведений без згоди України та не має «жодної юридичної сили» згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262. Відтоді спостерігається істотне погіршення ситуації з правами людини на півострові, яке включає запровадження нових правових норм, які обмежують громадянські свободи, підозрілі викрадення та зникнення людей, закриття опозиційних ЗМІ та приглушення голосів інакомислячих шляхом застосування репресивних заходів, в тому числі незаконних кримінальних проваджень, які здебільшого проводяться проти проукраїнських активістів та кримськотатарських організацій.

180. Протягом звітнього періоду була заборонена діяльність кримськотатарського Меджлісу, який за рішенням «суду» був визнаний екстремістською організацією. Щодо членів кримськотатарської общини також було проведено кілька «поліцейських» операцій. Був заарештований заступник голови Меджлісу. Проводилися судові провадження проти активістів Майдану. Свобода вираження поглядів обмежувалась через обвинувачення одного з журналістів у сепаратизмі та встановлення Сімферопольською міською владою заборони на проведення будь-яких публічних зібрань.

А. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

181. Досі у 2016 році не надходило жодної інформації про зникнення людей за можливими кримінальними або політичними мотивами. Однак, дев'ятьох осіб, які зникли безвісти у 2014–2015 роках, так і не знайшли¹²². Існують підстави вважати, що їх було викрадено, ймовірно, членами озброєних угруповань так званої «самооборони Криму», оскільки більшість зі зниклих були відомі своїми проукраїнськими поглядами. Також жодного прогресу не спостерігається у розслідуванні вбивства кримськотатарського активіста Решата Аметова, який був вивезений чоловіками у військовій уніформі з мирного протесту та вбитий у березні 2014 року. Так само, без розслідування залишаються випадки жорстокого поводження та катування людей, незаконно затриманих напередодні «референдуму» 2014 року та після нього. Відсутність реакції з боку влади на такі серйозні правопорушення створює атмосферу безкарності та незахищеності, особливо для кримських татар.

182. 18 квітня «поліція» заарештувала двох кримських татар у Краснокам'янці, а 12 травня — ще чотирьох у Бахчисараї. Їм було висунуто обвинувачення в участі в діяльності організації Хізб ут-Тахрір. Ця ісламістська релігійна група вважається екстремістською організацією і є забороненою в Російській Федерації, проте не в Україні. Загалом, на сьогоднішній день чотирнадцять осіб — здебільшого кримські татари, знаходяться під вартою на території Криму, очікуючи суду стосовно їх участі

¹²¹ Автономна Республіка Крим, технічно Автономна Республіка Крим та місто Севастополь. УВКПЛ не було надано доступ до Криму, а отже, воно не має там свого представництва. При цьому, Управління слідкувало за ситуацією з правами людини шляхом налагодження та підтримання контактів з мешканцями Криму на самому півострові та на материковій частині України, а також через спілкування із широким колом співрозмовників, включаючи представників політичних, релігійних та громадських організацій, жертв, їх родичів та свідків імовірних порушень прав людини, юристів, журналістів, підприємців, учителів, лікарів, соціальних працівників, правозахисників та інших категорій громадян, зокрема осіб без конкретної приналежності. УВКПЛ продовжує шукати можливості отримання доступу в Крим.

¹²² В це число входять троє етнічних українців та шестеро кримських татар.

у згаданій організації. Четверо з них були заарештовані у 2015 році, і ще десятеро затримано у 2016 році.

183. 12 травня Ільмі Умеров, один із трьох заступників голови Меджлісу, був заарештований співробітниками російської ФСБ у Сімферополі. Йому було пред'явлено обвинувачення у здійсненні «публічних закликів та дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації», за такий злочин передбачено покарання до 5 років ув'язнення. Обвинувачення, пред'явлені Умерову, стосуються заяв, які він зробив в українських медіа та інтернет-виданнях у березні 2016 року. Ільмі Умерова звільнили того ж дня під підписку про невіїзд з Криму. Ще один заступник голови Меджлісу, Ахтем Чийгоз, утримується під вартою в Криму з 2015 року за підозрою в організації насильницьких протестів 26 лютого 2014 року.

184. УВКПЛ вкрай занепокоєне зростаючою кількістю широкомасштабних «поліцейських» операцій, які проводяться з явною метою залякування кримських татар та інших мусульман. 1 квітня озброєні люди в масках увійшли в кафе, яке знаходиться в селі Піонерське (Сімферопольського району) і почали у грубій манері, ламаючи меблі, нібито шукати наркотики. Вони доправили 35 чоловіків мусульман, більшість із яких — кримські татари — до поліцейського центру боротьби з екстремізмом у Сімферополі. Зазначених осіб утримували чотири години, протягом яких їх допитували, фотографували, розпитували, яку форму ісламу вони сповідують та до якої мечеті ходять. Також у них були взяті відбитки пальців та зразки ДНК (зі слини). При цьому їм не було надано доступу до адвокатів. Згадані особи повідомили, що бачили інших чоловіків мусульман — чеченців, дагестанців, азербайджанців, яких було затримано раніше. Перед тим як відпустити, усіх їх змушували підписати протокол про відсутність претензій до поліції. Повідомлялося про спроби вербування декого з них в інформатори поліції. 2 квітня 2016 року «прокурор Криму» заявила, що в нічних клубах та розважальних закладах на півострові були проведені заходи «попереджувального» характеру, в ході яких поліція шукала людей, які фігурують у різних списках «розшуку».

185. 6 травня 2016 року близько 50 озброєних людей увірвалися в мечеть у селі Молодіжне Сімферопольського району після Джума-намазу (п'ятничної молитви). За словами адвоката представника кримських татар, близько 100 мусульман були вивезені в невідомому напрямку. Пізніше всіх їх відпустили, але вручили повістки, щоб вони з'явилися до поліції у найближчі дні.

186. 7 травня 2016 року «поліція» затримала 25 мусульманських чоловіків на центральному ринку Сімферополя. Як повідомлялося, операція із затримання була пов'язана з пошуком підозрюваних у вбивстві, скоєному в Росії у Краснодарському краї. Жодних пояснень щодо того, чому її об'єктом стали саме мусульмани, не було надано. Після допиту затриманих відпустили, не висунувши жодних звинувачень.

В. Права меншин та корінного населення

187. 26 квітня «верховний суд Криму» оголосив Меджліс — орган самоуправління кримськотатарського народу — екстремістською організацією та заборонив його діяльність на території Криму. Окрім заборони на здійснення публічної діяльності та користування банківськими рахунками, зазначене рішення означає, що близько 2 500 членів центральних та місцевих органів Меджлісу відтепер можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності та засуджені до дев'яти років ув'язнення за участь в діяльності організації, що визнана «екстремістською». Підґрунтям для такого рішення слугувала петиція, подана 15 лютого 2016 року «прокурором Криму», в якій Меджліс звинувачувався у підбурюванні до насильства та дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації. 13 квітня 2016 року «прокурор Криму» призупинив діяльність Меджлісу до винесення

рішення «верховним судом», а Міністерство юстиції Російської Федерації включило Меджліс до загального списку громадських та релігійних організацій, діяльність яких призупинена на території Російської Федерації.

188. Голова Меджлісу, Рефат Чубаров, повідомив УВКПЛ, що перед заборонаю Меджлісу, 19 лютого рішенням більшості його членів (23 з 33) він був уповноважений приймати рішення від імені організації у разі виникнення «надзвичайних обставин», які перешкоджатимуть її діяльності. Скориставшись цими повноваженнями, 26 квітня Рефат Чубаров створив «Особливу нараду»¹²³ зі спеціальними повноваженнями з прийняття рішень, яка координуватиме діяльність Меджлісу. Нарада базуватиметься в Києві.

189. УВКПЛ вважає, що рішення про заборону діяльності Меджлісу є підтвердженням суттєвих обмежень, які де-факто влада застосовувала щодо цього органу з березня 2014 року. Рішення базується на законодавстві Російської Федерації про боротьбу з екстремізмом від 2002 року, яке дозволяє широке тлумачення поняття «екстремізм» і надто звужує міжнародні стандарти свободи слова. Окрім того, згадане рішення ґрунтується на недостатніх доказах і може вважатися колективним покаранням кримськотатарського народу.

С. Права на належну правову процедуру і на справедливий судовий розгляд

190. УВКПЛ слідкувало за провадженнями щодо Андрія Коломійця, активіста Майдану, заарештованого у Російській Федерації 15 травня 2015 року та переданого до Криму (в Сімферополь), де він утримується під вартою з 13 серпня 2015 року. Будучи громадянином України, зареєстрованим у Київській області, він обвинувачується у вбивстві або в замаху на вбивство співробітника правоохоронних органів під час протестів на Майдані у Києві, а також у зберіганні наркотиків. В разі його засудження йому загрожує до 20 років ув'язнення. 30 березня у ході судового засідання адвокат Коломійця заявив, що після арешту його підзахисного піддавали катуванням, і це нібито підтвердили свідки сторони захисту. Адвокат також заявив, що висунуті звинувачення — сфабриковані, а пана Коломійця змусили дати свідчення проти Олександра Костенка.

191. Справа Коломійця повторює сценарій справи Костенка та проваджень щодо заступника голови Меджлісу та шести інших кримських татар¹²⁴. Усі вони були засуджені або обвинувачені відповідно до законодавства, що почало діяти після «референдуму» у березні 2014 року щодо подій, які сталися до нього. Це викликає серйозне занепокоєння щодо дотримання принципу законності, та зокрема, щодо зворотної дії законодавства.

Д. Порушення права на свободу мирних зібрань

192. 7 березня 2016 року «голова» Сімферопольської міської адміністрації своєю постановою заборонив проведення усіх мітингів та інших публічних заходів на території міста, за винятком тих, що організовуються де-факто, а також місцевою владою. Обмеження щодо проведення публічних заходів, що застосовувалися з 22 листопада 2015 року у зв'язку із надзвичайним станом, оголошеним де-факто владою

¹²³ До складу «Особливої наради» увійдуть Мустафа Джемільєв та ще вісім членів Меджлісу, включаючи Рафата Чубарова.

¹²⁴ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 187.

через перебої в електропостачанні з материкової території України¹²⁵, були змінені для того, щоб відобразити повну заборону на проведення публічних заходів.

193. Така загальна заборона є проявом однієї з останніх тенденцій грубих порушень основоположної свободи на проведення мирних громадських зібрань. Нещодавнє погіршення громадського порядку в Сімферополі не може виправдати такі радикальні заходи.

194. В іншій територіальній одиниці Криму, місті Севастополі, акція протесту, запланована «Об'єднанням підприємців Севастополя» на 15 квітня була заборонена з посиланням на указ «губернатора» від 22 листопада 2015, яким був оголошений надзвичайний стан та обмежено проведення публічних заходів у місті. Однак протестувальники, невдоволені соціально-економічними рішеннями «губернатора» Севастополя, знехтували заборону. Вони провели мирну акцію протесту, яка не зазнала жодного втручання з боку «поліції».

Е. Порушення права на свободу поглядів та їх вільне вираження

195. 1 квітня 2016 року новий телевізійний канал («Міллет») почав супутникове мовлення з Криму кримськотатарською мовою. Руслан Бальбек, «заступник прем'єр-міністра» де-факто уряду, заявив, що метою каналу є боротьба з «антиросійською пропагандою».

196. 1 квітня у ході обшуку в Севастопольському міському об'єднанні Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, співробітники Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ) вилучили понад 250 книг. Представники ФСБ заявили, що 18 копій 9 видань фігурують у федеральному списку екстремістських матеріалів, та що конфіскована література призначалась для пропаганди «ідей українського націоналізму і сепаратизму серед жителів Росії».

197. 19 квітня Микола Семена, автор новин на веб-сайті про Крим радіо «Вільна Європа»/ Радіо «Свобода», був заарештований «поліцією» за наказом «прокурора Криму». Він був обвинувачений у «закликах до порушення територіальної цілісності Російської Федерації через засоби масової інформації». Йому загрожує ув'язнення на строк до 5 років. Після допиту Миколу Семену відпустили на умовах застосування запобіжного заходу у формі заборони на виїзд із півострова. Того ж дня «поліція» провела обшуки вдома у кількох місцевих журналістів та конфіскувала комп'ютери і дані, які нібито доводять факт підготовки матеріалів екстремістського характеру.

Ф. Порушення права на свободу пересування

198. На додачу до відсутності повітряного, морського та залізничного сполучення між материковою частиною України та Кримським півостровом, свобода пересування була ще більше обмежена внаслідок прийняття де-факто владою Криму рішення від 01 квітня 2016 року, яке стосується користування автомобільним транспортом. Усі мешканці Криму були зобов'язані перереєструвати свої транспортні засоби, змінивши номерні знаки на російські до 1 квітня 2016 року. У разі невиконання зазначеної вимоги до громадян застосовуватимуться адміністративні санкції, включаючи заборону використання транспортного засобу на строк до трьох місяців. УВКПЛ відомо про випадки, коли особам, які тимчасово виїжджали на материкову територію України до квітня 2016 року, не змінивши номерні знаки, заборонявся в'їзд на півострів на їхніх транспортних засобах після

¹²⁵ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 16 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграфи 199–200.

1 квітня 2016 року. Ще одним тривожним аспектом цього рішення є те, що перереєстрацію можна здійснити лише за наявності паспорту громадянина Російської Федерації. Отже, особи, які відмовилися від російського громадянства (та паспорту), будуть позбавлені можливості користуватися своїми транспортними засобами.

Г. Передача осіб, позбавлених волі, з Криму

199. Згідно з кількома джерелами, включаючи Міністерство закордонних справ України, починаючи з березня 2014 року, щонайменше 179 ув'язнених були передані з Криму до пенітенціарних установ Російської Федерації. У більшості випадків ідеться про осіб, засуджених на території Криму до втрати Україною фактичного контролю над півостровом. Це викликає серйозне занепокоєння щодо зворотної дії законодавства. Більше того, незважаючи на те, що багато в'язнів були в подальшому амністовані згідно з українським законодавством, де-факто влада відмовляється звільняти їх.

200. Значна кількість осіб була заарештована де-факто владою та передана до Російської Федерації після так званого «референдуму» у березні 2014 року. Серед них Олег Сенцов, Олександр Кольченко, Генадій Афанасьєв та Олексій Чирній. Усі вони були заарештовані у Сімферополі у травні 2014 року та засуджені за тероризм судами Російської Федерації¹²⁶. Передача засуджених до територіально віддалених установ, до яких часто важко дістатися з Криму, ставить під загрозу їхню можливість підтримувати зв'язок з близькими.

201. Згідно зі звітом де-факто «Кримського Омбудсмена» за 2014 рік, після «референдуму» у березні 2014 року, 22 засуджених, які відбувають покарання у Криму, подали заяви про екстрадицію до України, 18 — письмово відмовилися від російського громадянства. Однак, згідно з наявною в УВКПЛ інформацією, жоден з в'язнів так і не був переданий на материкову територію України.

Н. Призов на військову службу

202. 31 березня представник збройних сил Російської Федерації заявив, що близько 2 000 жителів Криму будуть призвані до лав армії навесні 2016 року. Також він додав, що як і у 2015 році, призовники з Криму проходитимуть службу на території Кримського півострова. Представники кримських татар повідомили УВКПЛ, що члени їхньої общини отримали повістки в армію, та у разі неявки до військових комісаріатів можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

І. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я

203. 3 квітня у Криму внаслідок несвоєчасного надання медичної допомоги померла жінка. Вона намагалася потрапити у Сімферопольську міську лікарню, проте спочатку отримала відмову, оскільки не мала полісу медичного страхування. При цьому, слід зазначити, що оформити медичне страхування можуть лише ті, хто є громадянами Російської Федерації та мають російський паспорт, від чого жінка відмовилася у 2014 році. Після того, як унаслідок підвищення кров'яного тиску її стан погіршився, її все ж таки погодилися прийняти у лікарні, однак вона померла від серцевого нападу у приймальному відділенні. Аналогічний випадок був зафіксований

¹²⁶ Вважається, що Олег Сенцов утримується в Якутську, Олександр Кольченко — в Копейську (Челябінська область), а Генадій Афанасьєв — у Мікуні (Республіка Комі). Олексій Чирній з серпня 2015 року, ймовірно, перебуває у психіатричній лікарні у Москві.

УВКПЛ у грудні 2015 року¹²⁷. УВКПЛ нагадує, що відмова у госпіталізації будь-якої особи в тяжкому стані, у тому числі з огляду на її походження або статус, такі як громадянство, є серйозним порушенням міжнародно закріпленого права на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.

VIII. Висновки і рекомендації

204. Лише виконання Мінських домовленостей у повному обсязі дозволить створити умови для належного дотримання міжнародних норм прав людини. Для забезпечення того, щоб зобов'язання України згідно з міжнародним законодавством у сфері прав людини та гуманітарним правом мало реальний вплив на населення, УВКПЛ надало Уряду підтримку у розробці Національної стратегії у сфері прав людини та плану дій з її реалізації і надалі здійснюватиме моніторинг їхньої імплементації. Управління розширить свою діяльність для надання Уряду, парламенту, інституту омбудсмена, громадянському суспільству та міжнародній спільноті подальшої підтримки та рекомендацій щодо засобів і способів забезпечення трансформації рекомендацій, які передбачені механізмами ООН у сфері захисту прав людини та містяться у звітах УВКПЛ, у реальні дії, які позитивно впливатимуть на стан захисту прав людини.

205. УВКПЛ уже надавала численні консультації, коментуючи низку законопроектів, у тому числі щодо зниклих безвісти та державної служби, і висловлювалася на користь змін до законодавства щодо свободи пересування для цивільних та забезпечення рівного законодавчо закріпленого захисту для ВПО. Звертаючи увагу на положення законопроектів, які суперечили міжнародним стандартам, УВКПЛ допомагало Уряду дотримуватися його міжнародних зобов'язань. Це сприяло зміцненню захисту, передбаченого українським національним законодавством. У рамках подальшого моніторингу імплементації законодавства, УВКПЛ працюватиме для забезпечення рівного законодавчо закріпленого захисту для усіх людей в Україні, особливо тих, які знаходяться в охоплених конфліктом територіях.

206. УВКПЛ продовжуватиме здійснювати моніторинг за важливими реформами, які стоять на порядку денному в Україні та спрямовані на зміцнення демократичних інститутів, підвищення суспільної довіри та подолання корупції. Успіх цих реформ залежатиме здебільшого від можливості створити незалежну систему судочинства, в якій судді будуть захищеними та зможуть працювати без політичного втручання й інших форм тиску для впливу на їх рішення.

207. УВКПЛ також висловлювало свою думку щодо критичних проблем, які можуть загрожувати правам людини або негативно відобразитися на них, зокрема щодо забезпечення рівності перед законом щодо реєстрації актів цивільного стану, утримання без зв'язку із зовнішнім світом, жорстокого поводження та свавільного позбавлення волі. Діяльність УВКПЛ дозволила досягти покращень у деяких із зазначених питань: після візитів УВКПЛ у деяких місцях були покращені умови утримання, була ухвалена спрощена судова процедура підтвердження свідоцтв про народження та смерть на підконтрольних озброєним групам територіях, в результаті сприяння зусиллям Офісу Омбудсмена в'язні, засуджені до початку конфлікту, були передані на територію, що контролюється Україною.

¹²⁷ Див. 13-ту Доповідь УВКПЛ за період з 15 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року, параграф 195.

208. Моніторинг дотримання прав людини в Україні та співпраця з уповноваженими органами влади також дозволили УВКПЛ визначити сфери, в яких міжнародна спільнота має зосередити свою підтримку. Щоб забезпечити використання висновків УВКПЛ щодо прав людини для задоволення потреб найбільш незахищених прошарків населення на вражених конфліктом територіях, особлива увага та ресурси були зосереджені на співпраці з гуманітарними організаціями.

209. Повне припинення бойових дій на Сході України та чітке дотримання Мінських домовленостей — надзвичайно важлива умова та єдиний можливий шлях до досягнення мирного врегулювання конфлікту. Сторони конфлікту та держави, які мають вплив на нього, зобов'язані забезпечити винесення на обговорення під час Мінських переговорів питань, що стосуються цивільного захисту та відповідальності за порушення прав людини і норм міжнародного гуманітарного права. При цьому також важливе значення має відновлення контролю Уряду України над кордоном із Російською Федерацією в деяких районах Донецької та Луганської областей, відведення іноземних бойовиків та усього важкого озброєння й забезпечення амністії за нормами законодавства із дотриманням прав людини. УВКПЛ ще раз підкреслює, що дотримання та захист прав людини в Україні, та в Автономній Республіці Крим зокрема, залежать від дотримання Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262 щодо територіальної цілісності України.

210. Документація УВКПЛ щодо втрат серед цивільного населення допомагають багатьом національним та міжнародним акторам зрозуміти людську ціну збройного конфлікту, що триває. Статистика та аналіз УВКПЛ щодо втрат серед цивільного населення, місць інцидентів та детальна інформація про причини смертей чи поранень також здатні допомогти збройним силам України та озброєним групам у запобіганні жертвам серед цивільного населення.

211. Дані моніторингу та звіти УВКПЛ з Донецької та Луганської областей використовуються для інформування осіб, які визначають політику та приймають рішення, а також українського суспільства загалом, про життя на територіях, підконтрольних озброєним групам та про соціально-економічні умови поблизу лінії зіткнення. УВКПЛ виконувало роль сполучної ланки між затриманими урядом особами та їхніми родичами на територіях, підконтрольних озброєним групам. УВКПЛ також вживало заходів для підтримання зв'язку між людьми уздовж всієї лінії зіткнення — здійснювало візити на місця по обидва боки лінії, проводило моніторинг свободи пересування, закликало сторони забезпечити вільне та безпечне пересування для цивільного населення.

212. Рекомендації УВКПЛ містилися також у кожному з його звітів. Такі рекомендації слугували основою для співпраці УВКПЛ з Урядом та керівниками озброєних груп у сфері поваги до прав людини. Рекомендації ґрунтувалися на інтерв'ю, які проводило УВКПЛ з цивільним населенням з обох боків лінії зіткнення, їхніх нагальних потребах у захисті та довгострокових проблемах у сфері прав людини. Рекомендації містили низку нагальних та середньострокових заходів із забезпечення прав людини, спрямованих на забезпечення стійкого перемир'я та усунення систематичних порушень прав людини, оскільки будь-яке довгострокове рішення поточної кризи повинно, серед іншого, передбачати усунення відповідних порушень прав людини. Рекомендації, що були надані у попередніх звітах УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, які публікуються з квітня 2014 року, та залишаються невиконаними або неімplementованими, залишаються дійсними (Див. Додаток I). УВКПЛ закликає сторони імplementувати такі рекомендації:

213. Рекомендації, адресовані Уряду України:

- a) Міністерству оборони та Міністерству внутрішніх справ — гарантувати, щоб збройні сили України та підрозділи зазначених міністерств, вживали усіх можливих запобіжних заходів у ході наступальних операцій, а також захищали цивільних і поранених *hors de combat*;
- b) Проводити розслідування та вживати заходів у відповідь на будь-які випадки пошкодження, конфіскації та розграбовування майна, у тому числі збройними силами України; створити механізм реституції та виплати компенсацій за пошкодження майна, з урахуванням міжнародних стандартів та провідної практики у сфері прав людини;
- c) Генеральній прокуратурі та Військовій прокуратурі — забезпечити рівність перед судом, у тому числі шляхом забезпечення однакових умов кримінального переслідування та застосування пропорційних санкцій;
- d) Військовій прокуратурі сил антитерористичної операції — проводити ефективні, незалежні та своєчасні розслідування за усіма обвинуваченнями щодо посадових осіб, пов'язаними з позасудовими стратами, свавільним затриманням, катуванням та іншими формами жорстокого поводження, негуманними умовами утримання під вартою, відмовленні у праві зустрічі з лікарем або адвокатом;
- e) Службі безпеки України (СБУ) — забезпечити гуманні умови утримання осіб, затриманих у ході проведення антитерористичної операції, та запобігати їх дискримінації, дотримуючись міжнародних прав людини та законодавства і стандартів у сфері захисту прав людини;
- f) СБУ має припинити практику отримання зізнань або самообвинувачувальних свідчень під тиском та без зволікань звільняти будь-яких незаконно затриманих осіб;
- g) Міністерству юстиції та Пенітенціарній службі України — створити умови для контактування затриманих із зовнішнім світом, у тому числі шляхом вжиття заходів, спрямованих на забезпечення регулярної комунікації затриманих із їхніми родинами, що проживають на підконтрольних озброєним групам територіях, у формі листування та відвідування;
- h) Уряду — створити незалежний та неупереджений централізований орган державної влади для пошуку зниклих безвісти людей та впізнання тіл, сфера та обсяг повноважень якого дозволили б йому виконувати покладені на нього обов'язки;
- i) Міністерству Юстиції — почати процес скасування зборів за обробку актів громадянського стану, що походять з підконтрольних озброєним групам територій та Автономної Республіки Крим, для забезпечення рівного доступу та захисту без дискримінації за ознакою походження, місця народження або місця проживання;
- j) Кабінету Міністрів України — імплементувати рішення Верховного адміністративного суду від 16 жовтня 2015 року щодо виплати пенсій усім громадянам України незалежно від місця їхнього походження або проживання; забезпечити здійснення соціальних виплат, таких як пенсії та інші види соціального захисту.

-
- k) Парламенту, Генеральній прокуратурі та Національній поліції — ухвалити та вживати ефективних заходів для захисту суддів від втручання та тиску при розгляді резонансних справ, таких як розслідування протистояння 2 травня 2014 року в Одесі, що триває.
 - l) СБУ — перевіряти легальність, необхідність та пропорційність положень Тимчасового порядку від 21 січня 2015 року у контексті обмеження свободи пересування, доставки медикаментів, продуктів харчування та інших предметів першої необхідності;
 - m) Парламенту — підготувати та прийняти законодавство про надання безкоштовної правової допомоги внутрішньо переміщеним особам, які досі її не отримали; імплементувати закон про ВПО від 6 січня 2016 року, який вимагає гармонізації суперечливих положень про реєстрацію ВПО;
 - n) Парламенту — внести зміни до Закону «Про боротьбу з тероризмом», який дозволяє утримувати підозрюваних у тероризмі осіб під превентивним арештом до 30 днів без початку кримінального провадження та звернення до суду; зокрема, забезпечити дотримання вимог статті 9(3) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП).
 - o) Уряду — створити механізм для проведення Парламентом періодичних незалежних перевірок необхідності заходів, які передбачають відступ від зобов'язань за МПГПП та якнайшвидшого усунення таких відхилень, як тільки вони перестануть бути необхідними;
 - p) Правоохоронним органам — вжити заходів для безпечного проведення зібрань та захисту протестувальників, незалежно від їхніх політичних поглядів, сексуальної орієнтації, походження чи національності, а також належним чином проводити розслідування відповідних порушень;
 - q) Правоохоронні органи мають також забезпечити негайне та ефективне розслідування обвинувачень у злочинах на підґрунті етнічної чи релігійної нетерпимості чи іншому підґрунті, з метою недопущення безкарності та забезпечення постраждалим доступу до засобів правового захисту;
 - r) СБУ, Національній Гвардії та Державній прикордонній службі — забезпечити вільне та безперешкодне пересування цивільних через лінію зіткнення шляхом збільшення кількості транспортних коридорів та контрольних пунктів в'їзду-виїзду;
 - s) Правоохоронним органам — реєструвати та розслідувати усі заяви про сексуальне насильство у зв'язку з конфліктом, а також забезпечити надання допомоги особам, що пережили насильство (чоловікам, жінкам та дітям);
 - t) Парламенту та Кабінету Міністрів — запровадити спеціальні заходи для забезпечення захисту громадських активістів, журналістів та інформаторів, що беруть участь в антикорупційній діяльності.

214. Рекомендації, адресовані усім сторонам бойових дій у Донецькій та Луганській областях, у тому числі озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- a) Забезпечити вільне та безперешкодне пересування цивільних через лінію зіткнення;
 - b) Спрощувати доступ осіб, що здійснюють моніторинг за дотриманням прав людини та надають правові послуги, до блокпостів, створених згідно з Тимчасовим порядком, таким чином забезпечуючи існування для цивільного населення ефективних механізмів повідомлення про утиски та порушення прав людини;
 - c) негайно звільнити усіх довільно позбавлених волі осіб, подбавши про їхню безпеку;
 - d) Поводитися з усіма позбавленими волі, цивільними чи військовими, гуманно та з дотриманням міжнародних прав людини та стандартів гуманітарного права;
 - e) Забезпечити УВКПЛ та іншим міжнародним спостерігачам безперешкодний доступ до місць утримання в зоні конфлікту, в тому числі неофіційних та спеціально створених;
 - f) Зобов'язатися не виносити «вироки» та не приводити їх у виконання без попереднього рішення легітимного суду, винесеного з дотриманням усіх обов'язкових судових гарантій, з огляду на те, що такі дії є порушенням обов'язкових до виконання положень статті 3 Женевської конвенції та є підставою для особистої кримінальної відповідальності згідно з нормами міжнародного кримінального права;
 - g) Реагувати на усі заяви про сексуальне насильство у зв'язку з конфліктом, а також забезпечити надання допомоги особам, що пережили насильство (чоловікам, жінкам та дітям), а також забезпечити послуги для потерпілих від катувань, включаючи сприяння роботі міжнародних гуманітарних організацій;
 - h) Забезпечити гідне поводження з тілами та останками людей, що загинули внаслідок бойових дій, та надавати вільний доступ до місць захоронення таких тіл, забезпечуючи їх ідентифікацію та повернення до рідних. Зберігати докази можливих ~~жорстоких~~ страт, для притягнення відповідних осіб до відповідальності у майбутньому;
 - i) З повагою ставитися до житлових, земельних прав та прав власності переміщених осіб, у тому числі запобігати використанню майна мирних громадян для військових цілей;
 - j) Забезпечити збереження за особами, що повернулися на місце свого проживання, прав на їхнє житло, землю та прав власності, а також запобігати їх дискримінації після повернення додому;
 - k) Відповідно до норм міжнародного звичаєвого права і міжнародного гуманітарного права, гарантувати право на свободу релігії та переконання і право не зазнавати дискримінації за жодною ознакою, зокрема за релігійною приналежністю;
 - l) Забезпечити свободу вираження, свободу об'єднань та свободу зібрань для проведення вільних та чесних виборів, передбачених Комплексним пакетом заходів для виконання Мінських Угод;
 - m) Продовжувати співпрацю з передачі осіб, засуджених до початку конфлікту, на території, підконтрольні уряду України для відбуття покарань, а також усіх матеріалів їхніх справ, з метою запобігання подальшим затримкам у провадженнях, свавільному позбавленню волі та забезпечення притягнення їх до відповідальності;
215. Рекомендації, адресовані де-факто владі у Криму та Російській Федерації:

-
- a) Скасувати рішення про заборону діяльності Меджлісу та дозволити кримським татарам обирати власні органи місцевого управління;
 - b) Скасувати рішення про заборону в'їзду лідерів Меджлісу на територію півострова;
 - c) Забезпечити надання усім особам, що позбавлені свободи як на досудовому, так і на судовому етапі розслідувань, усіх відповідних правових гарантій, у тому числі рівності перед законом, права не зазнавати свавільного позбавлення волі, презумпції невинності, та заборони самообвинувачення;
 - d) Гарантувати справедливість проваджень та об'єктивність судочинства у справах проти кримських татар, які обвинувачуються у причетності до протестів у лютому 2014 року, підозрюються у членстві в організації Хізб ут-Тахрір та проти активістів Майдану;
 - e) Припинити практику ретроактивного застосування законів та застосування законодавства Російської Федерації, керуючись Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262;
 - f) Відмовитися від передачі затриманих у Криму людей до Російської Федерації;
 - g) Проводити розслідування за всіма заявами про жорстоке поводження, катування, викрадення, зникнення або вбивства за участі силових структур та «самооборони» Криму; виявляти та забезпечувати покарання винних;
 - h) Припинити практику обмеження свободи мас-медіа та відкриття кримінальних проваджень проти журналістів, блогерів та активістів за висловлення особистої думки;
 - i) Дозволити мешканцям Криму без дискримінації та перешкод реалізувати їхнє право на зібрання та скасувати адміністративні положення щодо часткової або повної заборони проведення публічних заходів;
 - j) Забезпечити рівноправність та запобігати дискримінації в доступі до працевлаштування, охорони здоров'я, освіти, соціальних послуг та виплат для усіх мешканців Криму, у тому числі тих, які не мають громадянства або паспортів Російської Федерації;
 - k) Захищати та забезпечувати права меншин та, зокрема, надавати їм можливість підтримувати та розвивати їхню національну приналежність і використовувати рідну мову, в тому числі у сфері освіти;
 - l) Забезпечити прямий та безперешкодний доступ до кримського півострова регіональним та міжнародним механізмам моніторингу прав людини для сприяння виконання ними їхнього мандату у повній відповідності до Резолюції 68/262 Генеральної Асамблеї ООН.